

Ο πολιτης

**ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
Ο ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ
ΠΟΛΙΤΗΣ
ΣΑΒΒΑΤΟ 5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ**

— 4 —
Το Τέλος της Ιππότους Καρινίτσας
(Ορφανού) αυτοκαθάρισε διαρρήγα-
την και κεφαλή των προστρατώνων ήταν
τότε γενναίως τύφλων του Γίγαντος
Πανθεώδου Κολοκοτρόπη, ήτοι ο δι-
ποιος τότε δημόγος και προστάτης ήταν
εκείνη όταν πατούσαντο.
Καταλαβατό, ότι ο έπος της Ελληνικής 1821.
Επίσημη ημέρα της Απόλλωσης
Κανούλ Λευκωνίων· Δόμη Παπαγιάννο-
πολης, Δύο Πλατανοτάς.

—είτη έχουσται πλέον σύδιαν δασύλων, γράμ
μι δ Κακέλος Δελτηγιάνης στά «Απομνη-

κατρόπι, πρώτη θέσης του Θ. Κολοκοτρόπη.
Είναι η πρώτη έποιηση και μεγάλη πρόσ-
φορα των Πλαστούποντ προς την Πατρίδα
Αλλά προσέρχεται το Κολοκοτρόπη, το ΚΑ-
ΠΟΤΡΙΝΙΔΗΣ, που δεν είναι ο ίδιος με την πα-
ρούσα και ή ζητά ότι «Έθος να δεις μα-
ποναφόρη». Εγγίζει ακόμη λιτερατής
Ο Διάλογος της Αρχαίας Ελλάδας προσεκτικά
κοντά στην ιστορία της Ελλάδας, προσεκτικά
καὶ οὐδὲν οἰκεῖ τοι τὸν Κολοκοτρόπην,
Καὶ στὴν ἴσπριον τοῦ θεοῦ περιποίησαν
αὐτὸν τοὺς Λαοὺς τοὺς Ελλήνας· οὐδὲν
καὶ ξενούσθιστον τοῦ πατέρος κατο-
τρέψαν τοὺς Λαούς τοὺς Μοριά κι αυτοί·
«Ἔτι τοι μάλιστον οὐδὲν ξενούσθιστον
τοῦ πατέρος τοῦ Κολοκοτρόπην· οὐδὲν
λαοῖς, συνεπειθόντος εἰς τὴν καταδίωξιν·
Το αὐτὸν ἐπέριοι καὶ γέροντες Διη-
μούριοι τοι τὸν Κολοκοτρόπην·
«Καὶ οὖτις Ιωάννης οὐδὲν Κολοκοτρόπη
βίγμα τοῦ σταύρου, θετεῖ διώρθωτον τὸν
μερισμόν· Καὶ συνέδεεν τὸ φυγάδες
τοῦ Κολοκοτρόπην τὸν Καραϊσκάκην
τὸ καλαθόποτον τοῦ Καραϊσκάκην, δεσμόν
δεσμόν τοῦ Καραϊσκάκην, δεσμόν διό πο-

πάντα από τους πελάτες ή στην πόλη που ήσαν αυτοί και οι Τσαροί.

Ο Πλατανάς πολιούχος για την αναγέννηση της Ελλάς ήταν νόμιμος μετέπειτα πρότας του Ιωάννη Καποδιστρίου, πρώτης προτεινόμενης και πρώτης προτεινόμενης για την ένταξη της Ελλάς στην Διεθνή Ένωση των Ανεξαρτητών Εθνών, που διέπει την πολιτική της στην Ευρώπη. Οι Βασιλιάδες ήταν πολύτιμοι για την επανάσταση, που πολεμώνταν με όλα τα μέσα κι' ιδιαίτερα βαρύνοντας μας στον πόλεμο για τη λευκανή κατά την Επανάσταση.

Κατ' εβδομάδαν αύρια ο Απόκτητος διπλωμάτης της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ο φιλέλληνας Καλοκορνάρης, ήταν ο παρόντας με το μήρος του για την απομονωση της Πλατανιάς από την αγάθη της, που ήταν το μεγαλύτερο της θέρετρο, και η οποία ήταν άλλο Οι Πλατανιάτικοι ήσαν πιο επιζητούμενοι κι' έργοι και στη σήμερα.

δεῖλος⁶ Πλαπούτας νά διατεθούν για τον
γώνα, με όρχηγο των δύπλων του Ιμπε-
τόλεων Κολοκοτρώνων. Και γι' αυτό έκ-
ποτη τη γώνη και τήν δέσια, σκόπιμα και
ζυμπα, τών Δεληγυιανών νά στείλουν νά
φρεσκά την Κολοκοτρώνη άπό τη Μάνη στην
αριτσάνα.

«ΜΠΑ» έδωσαν οι φίλοι μας στηργμένους γράφεις δε Δεκαπεντής (Απριλίου 1921). Το συλλαλητήριο δύνανται δια την Ιεράνη μας διπλασιάσεις από την πρώτη που πάλι παρουσιάζει στοιχείων περισσότερων. Πάλι παρουσιάζει στοιχείων περισσότερων, δινά διάγκυα, να συνθηκούνται πολλούς. Άλλα μήπως αφού διέπει είτε την δύνηται την έπειλανται τα πλαστούς. Άλλα ταυτόσημα διάλογα θα ήταν το έγγραφο της Αναβούτασσα γράφεις στη Σπηλιάδη, την θέση της Επαρχίας της Λαζαρίδης έπειλανται τα πλαστούς της Πατούσας στην Βοιωτίανα της Συμβρύτης και την Κούρασην της Επαρχίας μας Γερμανίτης καθαρός τα δόπλα τα ξέρουμεν είτε την Μουσικήν υπό.

Αὐτό το ἔθισε δὲ Πλαπούτας. Καὶ μὲ τῆ
τυπωναρίαι καὶ τῇ συμφιλιωπῇ κατορθώσει
τεριέλθουν τὰ ὄπλα στους (μετειροπολιών)
απετανάσσους καὶ τὰ ἐφόδια τῶν προσχόντων
τα αποτελεύτα, ἡ πτήσηρ τους στην Ε-
γκανάσταση, γιά την ἐπιτυχία. Καὶ τὸ έτι

Οι Δεληγιανωνίδαι ήσαν πάμπλουτοι και πασχυροί, με μεγάλη Επιρροή σε δότη την Περιφέρεια του Αιγαίου Στρατηγού, Βεκίλιας στην Πόλη, ταν για μπρός του πλανισιού τραπέζιται και προνούσια της Τριπολίτεως Ταυτοποιούλου.

Ο Θεριώνας για μπρός του πανιγύριον διέρ

πολυρρέων οικογενειών τους, καὶ νὰ τους ἔχει πάντοτε προφύλαγμάνους».

τυφώνων.
Επί τέλος έγραψεν πάσηται πατέρας ήταν εις αυτόν όπου τον έπεισε μαζί με γνώστες να του πάρειν πάντοτε ήταν η οικεία σας ή πατέρων και ευάλων και σύδιον άπειρων από την οποία θα πάρειν πάθοντας την πάτηση της ζωής του. Αλλά τον ίδιον θέλειν πάντας να πάρειν πάθοντας την πάτηση της ζωής του πάλιν ονταντάνειν τον ευρεύτερον και νότιο πριν φαύλωστον μέχρι τέλους των 1822.
Και ποτίν ήταν ο πατέρας μου ειδών & ο παπαδάκης, όμων την ιδιοτητά, ώμη την προφαίδηση, την τούρκωση, και νότι & υπέρτατη την ορθοδοξία πάντα του πάτησεν πάθοντας την πάτηση της ζωής του. Και καθώς ο πατέρας μου ήταν ο παπαδάκης Επαναστάτης ιδιαίτερα διότι ωδός του Δημήτρη Σλάβη και έγραψεν Ιεροτέλειον μαζί (ι επαναστάτης) στην Επαναστάση της Βαριστής της Μακεδονίας με τους θεραπεύτες, όπου τον ευρέψτε, μαζί θα το ράλλη ξαν, όποιο και δια ξυντάση της Βασιλίας της Επαναστάσης της Μακεδονίας και με αυτούς την Επαναστάση της Μακεδονίας.

Και οι ποιοτάτες των Ημερομηνιών και της

Και ως την περιοχή της Αγίας Παρασκευής στην οποία ήταν η θέση της αρχαίας Επιδαύρου πάνω στην οποία έχει γίνει το 1826 η δημιουργία της σύγχρονης πόλης της Αθήνας. (Βλ. Δέλτα Απογευμών, 1, 184)

Αν προκύπτει ότι μάθησες πού θέτει
την θέση της Επιδαύρου, ο Καλλιτέχνης δεν άφησε
χωρίς να παρατεί στον κάτοικο της πόλης ότι
ήταν η θέση της αρχαίας Επιδαύρου.
Επίσης προκύπτει ότι η μαθητής ήταν
επιστήμονας και δεν θεωρούσε
την θέση της αρχαίας Επιδαύρου
κατά την παραπάνω παραγγελία
κατά την οποία ήταν η θέση της
αρχαίας Επιδαύρου, προτού
την ίσωση του πάνω λευκότιτα.
Κι εγώ έχρησα του Τούρκου δινάρατο
την οποία την έβαλα στην άλλη μέρη
της παραγγελίας μου, πάνω στην
πλάτη μου.

Επίσης προκύπτει ότι
τράπηκε πάνω την παραγγελία στην
πατέντη του μου συριγγίου, το καπαντάριο
της πατέντης της παραγγελίας στην πλάτη
της πατέντης μου.

Ημίς ή την πατέντησαν. Μένι καιροί, μεν δ

Άριστειδή Μπαλτά, Εύχαριστηρίο. «Αννας Φραγκουδάκη, Γλώσσα και κρίση των ίδεων. Γρηγόρη Μανιαδάκη, Ή άληθεια γιά τόν Σαββόπουλο. Γιώργου Καρρᾶ, και ή άληθεια γιά τό τζάμπο. Παντελή Μπουκάλα, Καλογρέζα μου σου λέω, τ' δυνατά μου έπιθυμω. □ Παύλου Κρέμου», «Αν τό δηλώσεις μπορεῖς νά τό σώσεις». Κάρελ Μπάρτοζεκ, Θά διασωθούμε ώς έθνική κοινότητα; □ Παντελή Μπασάκου, Φιλοσοφία, θεολογία, κοινοτοπία. Κοσμά Ψυχοπαίδη, Υπεράσπιση τού Όρθολογισμού II. «Άριστειδή Μπαλτά, Γιά τό οίκολογικό κίνημα: έπιστημη και διεπιστημονικότητα. Συζήτηση 'Ελλήνων ιστορικών γιά τήν ιστορική έρευνα. □ 'Αντόνιο Νέγκρι, Τά Grundrisse: ένα έργο άνοιχτό. Λουί 'Αλτουσέρ, Γιά τούς άναγνωστες τού «Πρώτου Βιβλίου» τού Κεφαλαίου. Βλαντιμίρ Πρόπ, Μορφολογία τού παραμυθιού. □ 'Αλέξη Δημαρᾶ, Δημήτρη Γληνοῦ, «Απαντά». Δημήτρη Κυρτάτα, Ζάν-Μισέλ Παλμιέ, «Λακάν». Ιόλης Πατέλλη, Παραινέσεις ένός έπιστημολόγου. «Άγγελου 'Ελεφάντη, Ή έκθεση βιβλίου στό Πεδίο τού "Αρεως

Μηνιαία ἐπιθεώρηση · Ὁκτώβριος 1983 · τεῦχ. 63 · δρχ. 120

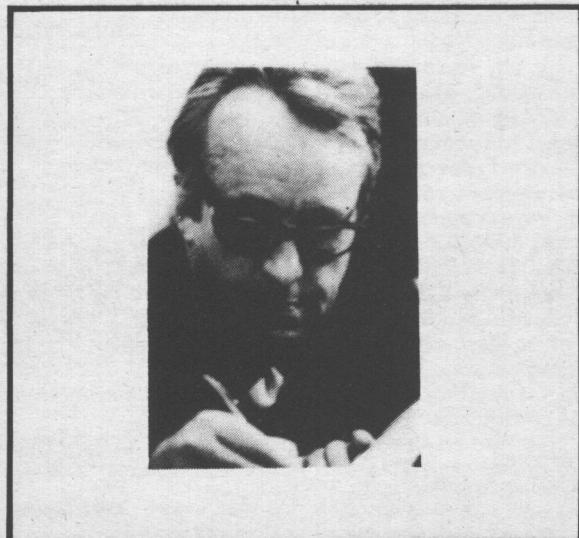
διά της άντικειμενικότητας, για τήν καθυποταγή τής άνατρεπτικής ίκανότητας τοῦ προλετάριου ἀπό τήν αναδιοργανώνουσα καὶ κατασταλτική διάνοια τῆς ἔξουσίας. Δέν εἶναι δυνατόν νά ξανακερδίσουμε (ὅχι γιά χάρη τῆς συνείδησης τῶν διανοούμενων ἀλλὰ γιά χάρη τῆς ἐπαναστατικῆς συνείδησης τῶν μαζῶν), μιά σωστή ἀνάγνωση τοῦ Κεφαλαίου, παρά μόνο ἃν τὸ ὑποβάλλουμε στήν κριτική τῶν *Grundrisse*, ὑπό τὸν δρόνα τὸ ξαναδιαβάσουμε μέ βάση τὸ κατηγορικό σύστημα τῶν *Grundrisse*, τὸ δόποιο καθορίζεται ἀπό ἔναν ἀπολύτως ἀνυπέρβλητο ἀνταγωνισμό, ἐντελῶς σύμφωνο πρός τίς δυνατότητες τοῦ προλεταριάτου.

Από τήν ἄποψη αὐτῆς τά *Grundrisse* ἀντιπροσωπεύουν τήν κριτική τῆς καπιταλιστικῆς «ἐπανάστασης ἐκ τῶν ἄνω» πού παρεισέφρυσε στὸ πραγματικό κίνημα, καὶ τήν ἐμπιστοσύνη στήν «ἐπανάσταση ἐκ τῶν κάτω».

είναι τό πιό ισχυρό δυναμικό τῆς καταστροφῆς κάθε εἰδους θεωρητικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτονομίας, ἀποσπασμένης ἀπό τό πραγματικό κίνημα — πού τά *Grundrisse* ἀντιλαμβάνονται (διαμέσου τῶν κατηγοριῶν τους) ώς τό μοναδικό θεμέλιο.

Μοῦ φαίνεται διτὶ ἔχω ἥδη πεῖ πάρα πολλά. Θά ἡθελα ὡστόσο νά προσθέσω κάτι ἀκόμη: πόσο μοῦ ἀρέσει νά φαντάζομαι τί θά είχαν κάνει δὲ Λένιν καὶ δὲ Μάρξ είχαν στά χέρια τους τά *Grundrisse*. ὅπως σέ μιά δεδομένη στιγμή δὲ Μάρξ είχε στά χέρια του τὴ Λογική τοῦ Χέγκελ. Είμαι σίγουρος διτὶ θά είχαν πάρει μέ μεγάλο ἐνθουσιασμό μιά ἐξαιρετική τροφή γιά τήν πρακτική. «Οπως οἱ μέλισσες ἀπό τά λουλούδια. Κι αὐτός είναι δὲ δρόμος «πέρα ἀπό τὸν Μάρξ» πού προτιμᾶμε.

Μετάφραση: Εὔα Καλπουρτζῆ

Τό κείμενο αὐτό εἶναι τό «Προλογικό Σημείωμα» πού συνοδεύει μιά νέα ἔκδοση τοῦ Κεφαλαίου τοῦ Κάρλ Μάρξ ἀπό τίς ἐκδόσεις «Flammarion», Παρίσι 1970.

Γιά τούς ἀναγνῶστες τοῦ «Πρώτου Βιβλίου» τοῦ Κεφαλαίου

τοῦ Λουί Άλτουσέρ

Γιά πρώτη φορά στήν ίστορία τῶν γαλλικῶν ἐκδόσεων, ἰδού τό Πρώτο Βιβλίο τοῦ Κεφαλαίου, προσιτό στό εὐρύ κοινό.

Τί είναι τό Κεφάλαιο;

Είναι τό μεγάλο ἔργο τοῦ Μάρξ στό δόποιο ἀφιέρωσε τή ζωή του, ἀπό τό 1850 καὶ μετά, καὶ, μέσα σέ φοβερές δοκιμασίες, θυσίασε δὲ τι*ιερότερο* ὑπῆρχε στήν προσωπική του καὶ οἰκογενειακή ζωή.

Τό Κεφάλαιο είναι τό ἔργο πάνω στό δόποιο κρίνεται δὲ Μάρξ· μόνο σ' αὐτό κι δχι στά ἔργα τῆς νεότητάς του πού πάσχουν ἀκόμη ἀπό ιδεαλισμό (1841-1844), οὔτε στά διφορούμενα ἔργα τους ὅπως ή Γερμανική Ιδεολογία, οὔτε ἀκόμη καὶ σ' αὐτά τά *Grundrisse*, δηλαδή τίς δοκιμές πού πρόσφατα μεταφράστηκαν στά γαλλικά μέ τόν λανθασμένο τίτλο «Θεμέλια τῆς Κριτικῆς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας». οὔτε ἀκόμη κρίνεται πάνω στόν περιλάλητο «Πρόλογο» στή Συμβολή

(στήν Κριτική τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας), δπου ὁ Μάρκ μέ δρους πολύ διφορούμενους (καθόσον ἐγελανούς) καθορίζει τή «διαλεκτική» τῆς «ἀντιστοιχίας και τῆς μή ἀντιστοιχίας» ἀνάμεσα στίς παραγωγικές δυνάμεις και τίς σχέσεις παραγωγής.

Αὐτό τό γιγαντιαῖο ἔργο, τό Κεφάλαιο, ἀπλούστατα, περιέχει μιά ἀπό τίς τρεῖς μεγάλες ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις διόκληρης τῆς ἀνθρώπινης ιστορίας: τήν ἀνακάλυψη τοῦ συστήματος ἐννοιῶν (ἄρα τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρίας) πού διανοίγει τό δρόμο τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης σ' ἑκείνη τήν περιοχή πού θά μπορούσαμε νά δονομάσουμε «ἡπειρο τῆς ιστορίας». Πρίν ἀπό τόν Μάρκ δύο ἀνάλογης σημασίας «ἡπειροι» είχαν ἀνοίξει στήν ἐπιστημονική γνώση: ή ἡπειρος τῶν Μαθηματικῶν ἀπό τούς «Ἐλληνες τόν 50 π. χ. αἰώνα, και ἡπειρος τῆς Φυσικῆς ἀπό τόν Γαλιλαῖο.

Σήμερα, ἀκόμη δέν μπορέσαμε νά μετρήσουμε τή σπουδαιότητα αὐτῆς τῆς ἀποφασιστικῆς ἀνακάλυψης κι ἀκόμα δέν μπορέσαμε νά συνάξουμε δλες τίς θεωρητικές συνέπειες. Ιδιαίτερα οἱ εἰδικοί πού δουλεύουν στόν τομέα τῶν «ἀνθρώπινων ἐπιστημῶν» (καί στόν πιό περιορισμένο τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν), δηλαδή οἰκονομολόγοι, ιστορικοί, κοινωνιολόγοι, ψυχοκοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, ιστορικοί τῆς τέχνης και τῆς λογοτεχνίας, ιστορικοί τῆς θρησκείας και τῶν ἀλλων ίδεολογιῶν — οἱ γλωσσολόγοι ἐπίσης και οἱ ψυχανατές —, δλοι αὐτοί οἱ εἰδικοί, δφείλουν νά γνωρίζουν δτι δέν είναι δυνατόν νά παράξουν πραγματικά ἐπιστημονικές γνώσεις στήν ειδικότητά τους χωρίς νά ἀναγνωρίζουν δτι ή θεωρία πού θεμελίωσε δ Μάρκ τούς είναι κυριολεκτικά ἀπαραίτητη. Διότι, καταρχήν, είναι ή θεωρία πού «ἀνοίγει» στήν ἐπιστημονική γνώση τήν ἡπειρο στήν δποία ἐργάζονται και πού μέχρι σήμερα δέν κατάφεραν νά παράξουν τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπό μερικά στοιχεῖα ή θραύσματα γνώσης (ιστορία, κοινωνιολογία, ή οἰκονομία σέ ἐλάχιστα κεφάλαια τῆς) ή αὐταπάτες πού καταχρηστικά βαφτίστηκαν γνώσεις.

Μόνον οἱ στρατευμένοι στήν προλεταριακή πάλη τῶν τάξεων συνήγαγαν τά συμπεράσματα τοῦ Κεφαλαίου: ἀναγνωρίζοντας σ' αὐτό τούς μηχανισμούς τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης και συσπειρωνόμενοι σέ δργανώσεις οἰκονομικῆς ταξικῆς πάλης (τά συνδικάτα) και πολιτικῆς (τά σοσιαλιστικά κόμματα, κι ὑστερα τά κομμουνιστικά) πού ἐφαρμόζουν μιά μαζική «γραμμή» πάλης γιά τήν κατάκτηση τῆς κρατικῆς ἔξουσίας, «γραμμή» θεμελιωμένη στήν «συγκεκριμένη ἀνάλυση τῆς συγκεκριμένης κατάστασης» (Λένιν), κατάσταση στήν δποία ἔχουν νά παλέψουν (δεδομένου δτι αὐτή ή «ἀνάλυση» έχει πραγματοποιηθεῖ χάρη σε μιά σωστή ἐφαρμογή τῶν ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν τοῦ Μάρκ πάνω στήν «συγκεκριμένη κατάσταση»).

Είναι παράδοξο δτι διανοούμενοι, εἰδικοί, ὑψηλῆς καλλιέργειας ἀνθρωποι, δέν κατενόησαν ἔνα βιβλίο πού περιέχει τή θεωρία πού χρειάζονται στούς «κλάδους» τους, κι ἀντίθετα, οἱ ἀγωνιστές τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος κατανόησαν τό ἴδιο βιβλίο, παρά τίς τεράστιες δυσκολίες του. Η ἐξήγηση αὐτοῦ τοῦ παράδοξου είναι ἀπλή και μᾶς δόθηκε στό Κεφάλαιο, και ἀπό τόν Λένιν στά ἔργα του.

«Αν οἱ ἐργάτες «κατάλαβαν» τόσο εῦκολα τό Κεφάλαιο είναι γιατί μιλᾶ μέ ἐπιστημονικούς δρους γιά τήν καθημερινή πραγματικότητα μέ τήν δποία ἔχουν νά κάνουν: τήν ἐκμετάλλευση τῆς δποίας είναι ἀντικείμενο ἐξαιτίας τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Γι' αὐτό τό Κεφάλαιο έγινε τόσο γρήγορα ή «Βίβλος» τοῦ διε-

θνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, δπως ἔλεγε δ «Ἐνγκελς στά 1886. Αντίθετα, άν οἱ εἰδικοί τῆς ιστορίας, τῆς πολιτικῆς οἰκονομία, τῆς κοινωνιολογίας, τῆς ψυχολογίας κ.λπ., είχαν, κι ἔχουν ἀκόμη, τόσες δυσκολίες νά «κατανοήσουν» τό Κεφάλαιο, δφείλεται στό δτι ὅπκεινται στήν κυριαρχη ἰδεολογία (τῆς κυριαρχης τάξης), πού παρεμβαίνει ἀμεσα στήν «ἐπιστημονική» τους πρακτική γιά νά ύπονομεύσει και τό ἀντικείμενο και τή θεωρία και τίς μεθόδους. Εκτός ἀπό μερικές ἐξαιρέσεις δέν ἀμφιβάλλουν, και δέν μπορούν νά ἀμφιβάλλουν, γιά τήν ἐκπληκτική δύναμη και τήν ποικιλομορφία τῆς ἰδεολογικῆς ἐπήρειας στήν δποία ὅπκεινται στήν ίδια τους τήν «πρακτική». Εκτός ἀπό μερικές ἐξαιρέσεις δέν είναι σέ θέση νά κρίνουν οἱ ἴδιοι τίς αὐταπάτες μέσα στίς δποίες ζοῦν, και συμβάλλουν στήν διατήρηση τους διότι είναι στήν κυριολεξία τυφλωμένοι ἀπ' αὐτές. Εκτός ἀπό μερικές ἐξαιρέσεις δέν είναι σέ θέση νά πραγματοποιήσουν τήν ἰδεολογική και θεωρητική ἐπανάσταση, ἀπαραίτητη ώστόσο γιά νά ἀναγνωρίσουν στή θεωρία τοῦ Μάρκ ἐκείνη τή θεωρία πού ή πρακτική τους έχει ἀνάγκη γιά νά γίνει ἐπιτέλους ἐπιστημονική.

Οταν μιλάμε γιά τή δυσκολία τοῦ Κεφαλαίου πρέπει, λοιπόν, νά ἐπιχειρήσουμε μιά διάκριση ύψιστης σημασίας. Ή ἀνάγνωση τοῦ Κεφαλαίου παρουσιάζει, πράγματι, δύο εἰδῶν δυσκολίες πού δέν ἔχουν νά κάνουν ἀπολύτως τίποτε ή μία μέ τήν ἄλλη.

Η πρώτη δυσκολία, ἀπόλυτα και διοκληρωτικά καθοριστική, είναι δυσκολία ἰδεολογική, και σέ τελευταία ἀνάλυση πολιτική.

Μπροστά στό Κεφάλαιο ύπάρχουν δύο εἰδῶν ἀναγνώστες: ἐκείνοι πού ἔχουν ἀμεση ἐμπειρία τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, (και πρίν ἀπ' δλούς οἱ προλετάριοι ή μισθωτοί ἐργάτες τῆς ἀμεσης παραγωγῆς, και ἐπίσης — μέ ἀποχρώσεις ώστόσο, ἀνάλογα μέ τή θέση τους στό σύστημα παραγωγῆς — οἱ μή προλετάριοι ἐργάζομενοι μισθωτοί. Καί ἐκείνοι πού δέν ἔχουν τήν ἀμεση ἐμπειρία τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, ἄλλα πού, ἀντίθετα, ή πρακτική τους και ή συνείδηση τους κυριαρχεῖται ἀπό τήν ἰδεολογία τῆς κυριαρχης τάξης, ἀπό τήν ἀστική ἰδεολογία. Οι πρώτοι δέν ἔχουν πολιτικοῦδεολογικές δυσκολίες γιά νά καταλάβουν τό Κεφάλαιο διότι, ἀπόλυτα, μιλᾶ γιά τή συγκεκριμένη ζωή τους. Οι δεύτεροι ἔχουν τεράστιες δυσκολίες νά καταλάβουν τό Κεφάλαιο (ἀκόμη κι ἀν είναι «ἐπιστημονες», θά ἔλεγε: ίδιως ἀν είναι «ἐπιστημονες») διότι ύπάρχει ἔνα πολιτικό ἀσυμβίβαστο ἀνάμεσα στό θεωρητικό περιεχόμενο τοῦ Κεφαλαίου και τίς ίδεες πού ἔχουν στό κεφάλι τους, ίδεες πού τίς «ξαναβρίσκουν» στίς πρακτικές τους. Γι' αὐτό ή ύπ' ἀριθ. 1 δυσκολία τοῦ Κεφαλαίου είναι μιά δυσκολία σέ τελευταία ἀνάλυση πολιτική.

Ωστόσο τό Κεφάλαιο παρουσιάζει μιά ἄλλη δυσκολία πού δέν έχει τίποτε νά κάψει μέ τήν πρώτη: ή δεύτερη δυσκολία ή θεωρητική δυσκολία.

Μπροστά σ' αὐτή τή δυσκολία οἱ ίδιοι ἀναγνώστες διαιρούνται σέ δύο νέες δμάδες. Εκείνοι πού είναι συνηθισμένοι στό θεωρητικό στοχασμό (ἄρα οἱ πραγματικοὶ ἐπιστημονες) δέν δοκιμάζουν, ή δέν θά πρεπε νά δοκιμάζουν, δυσκολίες στήν ἀνάγνωση αὐτοῦ τοῦ θεωρητικοῦ έργου πού είναι τό Κεφάλαιο. Εκείνοι πού δέν ἔχουν τή συνήθεια νά διαπραγματεύονται θεωρητικά έργα (ἐργάτες και πολλοί διανοούμενοι, πού ἄν και διαθέτουν «μόρφωση» δέν έχουν θεωρητική κατάρτηση) πρέπει ή θά πρεπε νά δοκιμάζουν μεγάλες δυσκο-

λίες διαβάζοντας ἔνα βιβλίο καθαρῆς θεωρίας ὅπως είναι τό *Κεφάλαιο*.

“Οπως είναι φανερό, χρησιμοποιώ ύποθετικούς λόγους (δέν θά ‘πρεπε... θά ‘πρεπε). Τό κάνω δημοσίας ακριβώς για νά καταστήσω φανερό αύτό το γεγονός, άκομη πιό παράδοξο άπό το προηγούμενο: διτί άκομη και άπομα χωρίς έξοικιόντα με τά θεωρητικά κείμενα (δηπως είναι οι έργατες) δοκιμασαν λιγότερη δυσκολία μπροστά στο Κεφάλαιο σέ σχέση με άπομα φθαρμένα στήν πρακτική τής καθαρῆς θεωρίας (δηπως έπιστημονες ή «καλλιεργημένοι» ψευδοεπιστήμονες).

Αύτά βέβαια δέν πρέπει νά μας κάνουν νά μή μιλήσουμε γιά τό ιδιαίτερο είδος δυσκολιών που παρουσιάζει τό Κεφάλαιο ώς έργο καθαρῆς θεωρίας, έχοντας, ώστοσο, πάντα στό νοῦ τό θεμελιακό γεγονός ότι δέν είναι οι θεωρητικές δυσκολίες άλλα οι πολιτικές που είναι σέ τελευταία άνάλυση οι καθοριστικές γιά δόλοκληρη τήν άνάγνωση τοῦ Κεφαλαίου και γιά τό Πρώτο Βιβλίο του.

“Ολος δέ κόσμος ξέρει ότι χωρίς τήν αντίστοιχη ἐπιστημονική θεωρία δέν μπορεί νά υπάρξει ἐπιστημονική πρακτική, δηλαδή πρακτική που παράγει νέες ἐπιστημονικές γνώσεις. Κάθε ἐπιστήμη, λοιπού, δέράζεται στή δική της θεωρία. Τό γεγονός ότι αυτή ή θεωρίας ἀλλάζει, γίνεται σύνθετη, και τροποποείται στό μέτρο που ἀναπτύσσεται ή ἐπιστήμη για τήν δομή γίνεται λόγος, δέν ἀλλάζει τίποτε ἀπό τήν ύπόθεση.

Αλλά τί είναι αυτή ή θεωρία, ἀπαραίτητη σέ κάθε ἐ-
πιστήμη; Είναι σύστημα ἐπιστημονικῶν ἔννοιῶν
βάσης. Ἀρκεῖ νά προφερθεὶ αὐτός δ ἀπλός δισμός
γιά νά ἀναδειχθοῦν ἀμέσως δύο ούσιαστικές πλευρές
κάθε ἐπιστημονικῆς θεωρίας: 1) οι ἔννοιες βάσης και
2) τό σύστημά τους.

Αύτές οι ξννοιες είναι ξννοιες, δηλαδή άφηρημένα νοήματα. Πρώτη δυσκολία της θεωρίας: νά συνηθίσει κανείς στήν πρακτική της άφαίρεσης. Αύτή ή μάθηση, διότι πρόκειται για πραγματική μάθηση (δμοια μέ τή μάθηση μιᾶς όποιασδήποτε πρακτικής, λογουχάρη μέ τή μάθηση τῆς τέχνης τοῦ κλειδαρᾶ), πραγματοποιεῖται στό έκπαιδευτικό μας σύστημα κυρίως μέ τά μαθηματικά καί τή φιλοσοφία. 'Από τόν.Πρόλογο κιόλας τοῦ Πρώτου Βιβλίου, ό Μάρξ μᾶς προειδοποεῖ δτι ή άφαίρεση συνιστᾶ δχι μόνο τόν τρόπο θαρξής τῆς θεωρίας, ἀλλά ἐπίστις καί τή μέθοδο ἀνάλυσής της. Οι πειραματικές ἐπιστήμες διαθέτουν το «μικροσκόπιο», ή μαρξιστική ἐπιστήμη δέν έχει «μικροσκόπιο»: πρέπει νά χρησιμοποιήσει τήν άφαίρεση πού «τό ἀντικαθιστᾶ».

Προσοχή δημως: ή επιστημονική ἀφαίρεση δέν είναι «ἀφηρημένη», ἀντίθετα μάλιστα. Παράδειγμα: δταν δ Μάρξ μιλάει γιά τό συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο, κανείς δέ μπορεῖ νά τό «πιάσει μέ τό χέρι», δταν μιλάει γιά «συνολική ὑπεραξία», κανείς δέν μπορεῖ νά τήν ἀγγίζει με τό χέρι ούτε νά τή μετρήσει: ώστόσο οι δύο αύτές ἀφηρημένες ἔννοιες υποδηλώνουν πράγματα υπάρχουνες πραγματικότητες. Αύτό πού κάνει τήν ἀφαίρεση επιστημονική είναι ἀκριβῶς τό γεγονός δτι υποδηλώνει μία συγκεκριμένη πραγματικότητα πού δντως ύπάρχει, ἀλλά πού δέν μποροῦμε νά τήν «ἀγγίζουμε μέ τό χέρι» ούτε νά τή «δοῦμε μέ τά μάτια». Ἐπομένως κάθε ἀφηρημένη ἔννοια παρέχει τή γνώση μιᾶς πραγματικότητας τῆς δποίας ἀποκαλύπτει τήν υπαρξή: ἀφηρημένη ἔννοια λοιπόν σημαίνει φαινομενικά ἀφηρημένο τύπο, στήν πραγματικότητα δμως ἀφάνταστα συγκεκριμένο ἔξαιτίας τού ἀντικειμένου πού αύτός υποδηλώνει. Τό ἀντικειμένο αύτό είναι ἀπόλυτα

συγκεκριμένο έπειδή είναι άσύγκριτα πιό συγκεκριμένο, πιό δραστικό, από τά άντικείμενα που μπορούμε «νά αγγίξουμε μέ τό χέρι» ή «νά δοῦμε μέ τά μάτια» — και ίμως δέν μπορούμε νά τό αγγίξουμε μέ τό χέρι ούτε νά τό δοῦμε μέ τά μάτια. "Οπως ή έννοια τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας, ή έννοια τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου, ή έννοια τῆς κοινωνικά ἀναγκαίας ἐργασίας κ.λπ. "Ολα τούτα μπορούν ενκολα νά διευκρινιστοῦν.

“Άλλο σημείο: οι βασικές έννοιες υπάρχουν με τή μορφή ένός συστήματος και αυτό είναι πού συνιστᾶ μιά θεωρία. Πράγματι, θεωρία είναι ένα αύστηρο σύστημα βασικών έπιστημονικών έννοιων. Σέ μια έπιστημονική θεωρία, οι βασικές έννοιες δέν υπάρχουν μέ δύοιαδήποτε διάταξη, άλλα μέ μιά αύστηρη διάταξη. Πρέπει λοιπόν νά τό ζέρουμε αύτό και νά μάθουμε βήμα πρός βήμα τήν πρακτική τής αύστηρότητας. Ή (συστηματική) αύστηρότητα δέν είναι καμιά ίδιοτροπία ούτε καμιά μορφική πολυτέλεια, άλλα μιά ζωτική άναγκη γιά κάθε έπιστημη, γιά κάθε έπιστημονική πρακτική. Ό Μάρξ τό άποκαλεῖ αύτό, στόν «Πρόλογό» του, αύστηρότητα στή «διάταξη άναπτυξής» μιᾶς έπιστημονικής θεωρίας.

“Υστερα ἀπό αὐτά, πρέπει νά ξέρουμε ποιό είναι τό
ἀντικείμενο τοῦ Κεφαλαίου, μ’ ἀλλά λόγια ποιό είναι
τό ἀντικείμενο πού ξέσταζεται στό Πρώτο Βιβλίο τοῦ
Κεφαλαίου. Ο Μάρξ τό λέει: είναι «δ καπιταλιστικός
τρόπος παραγωγῆς καὶ οἱ καπιταλιστικές σχέσεις πα-
ραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς». Ουμως αὐτό τό ἰδιο τό ἀν-
τικείμενο είναι ἀφηρημένο. Πράγματι, καὶ παρά τά
φαινόμενα, δ Μάρξ δέν ἀναλύει καμιά «συγκεκριμένη
κοινωνία», ούτε κάν τήν Αγγλία γιά τήν δποία μιλάει
διαρκῶς στό Πρώτο Βιβλίο, ἀλλά ἀναλύει τόν ΚΑΠΙ-
ΤΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ καὶ τίποτε περισσό-
τερο. Τό ἀντικείμενο αὐτό είναι ἀφηρημένο: πράγμα
πού σημαίνει δτι είναι ἀφάνταστα πραγματικό, καὶ δτι
δέν ὑπάρχει ποτέ ἀμιγές, ἐφόσον ὑπάρχει μόνο σέ κα-
πιταλιστικές κοινωνίες. Απλῶς δμως: γιά νά μπορέ-
σει κανείς νά ἀναλύσει τίς συγκεκριμένες αὐτές καπι-
ταλιστικές κοινωνίες (τήν Αγγλία, τή Γαλλία, τή Ρω-
σία κ.λπ.), πρέπει νά ξέρει δτι σ’ αὐτές κυιαρχεῖ δ ἀ-
φάνταστα συγκεκριμένη, καὶ «ἀόρατη» (διά γυμνοῦ δ-
φθαλμοῦ), πραγματικότητα πού είναι δ καπιταλιστι-
κός τρόπος παραγωγῆς. «Ἀόρατος»: ἐπομένως ἀφη-
ρημένος.

Βέβαια δύλα αὐτά συνοδεύονται ἀπό παρανοήσεις. Πρέπει νά είμαστε ἔξαιρετικά προσεκτικοί γιά νά ἀποφύγουμε τίς ψευδοδυσκολίες αὐτῶν τῶν παρανοήσεων. Λόγου χάρη, δέν πρέπει νά νομίσουμε δτὶ δ Μάρκ ἀναλέει τή συγκεκριμένη κατάσταση τῆς Ἀγγλίας ὅταν μιλάει γ' αὐτή. Μιλάει γ' αὐτή μόνο γιά νά «εἰκονογραφήσει» τήν (ἀφορημένη) θεωρία του γιά τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς.

Συνοψίζοντας: ύπάρχει άναμνησιθήτητα μιά δυσκολία στήν άνάγνωση τοῦ Κεφαλαίου, ή δποία είναι θεωρητικής τάξης. Δυσκολία πού δφείλεται στόν άφηρημένο και συστηματικό χαρακτήρα τῶν βασικῶν θεωρητικῶν έννοιών ή τῆς θεωρητικῆς άνάλυσης. Πρέπει νά ξέρουμε δτι πρόκειται γιά πραγματική, άντικειμενική, δυσκολία πού δέν μπορούμε νά τήν υπέρβούμε παρά μονάχα μέ τή μάθηση τῆς έπιστημονικῆς άφαιρέσης και αντηρότητας. Πρέπει νά ξέρουμε δτι ή μάθηση αύτή δέν άποκτᾶται μέσα σέ μιά μέρα.

Γιά τούτο μία πρώτη συμβουλή άναγνωσης. Νό έχει κανείς πάντα στό νοῦ του τη σκέψη διτί Τό Κεφαλαίο είναι θεωρητικό έργο πού έχει ώς άντικείμενο τούς μη-

χανισμούς του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, καί μόνον αὐτοῦ.

Γιά τοῦτο καί μιά δεύτερη συμβουλή άνάγνωσης: νά μήν ψάχνει νά βρει κανείς στό Κεφάλαιο ένα βιβλίο «συγκεκριμένης» ιστορίας ούτε ένα βιβλίο «έμπειρης» πολιτικής οίκονομιας, με τόν τρόπο πού οί ιστορικοί καί οί οίκονομολόγοι έννοούν αὐτούς τους δρους. Αλλά νά βρει σ' αὐτό ένα βιβλίο θεωρίας πού άναλυει τόν ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ. Ή ιστορία (συγκεκριμένη) καί ή οίκονομια (έμπειρηκή) έχουν άλλα άντικείμενα.

Γιά τοῦτο καί μιά τρίτη συμβουλή άνάγνωσης. «Οταν σκοντάφτει κανείς σέ κάποια δυσκολία άνάγνωσης θεωρητικής τάξης, νά τό ξέρει καί νά παίρνει τά άπαραίτητα μέτρα. Νά μή βιάζεται, νά γυρνάει πρός τά πίσω, προσεκτικά, άργα, καί νά προχωρεῖ μόνο δταν τά πράγματα θά έχουν γίνει σαφή. Νά ξέχει ύπόψη του δτι μιά μάθηση της θεωρίας είναι άπαραίτητη γιά νά διαβάσει ένα θεωρητικό έργο. Νά ξέρει δτι μπορεί κανείς νά μάθει νά περπατάει περπατώντας, άρκει νά τηρει προσεκτικά τους παραπάνω δρους. Νά ξέρει δτι δέ θά μάθει μονομιας, ξαφνικά ούτε δριστικά νά περπατάει στη θεωρία, άλλα σιγά σιγά, υπομονετικά καί ταπεινά. Αύτο είναι τό τίμημα της έπιτυχίας.

Στήν πράξη τοῦτο σημαίνει ότι δέν μπορεί κανείς νά καταλάβει τό Πρώτο Βιβλίο παρά μόνο άν τό ξαναδιαβάσει τέσσερις ή πέντε φορές στή συνέχεια, δηλαδή άσσο χρόνο χρειάζεται γιά νά μάθει νά περπατάει στή θεωρία.

Σκοπός αύτού του προλόγου είναι νά όδηγησει τά πρώτα βήματα του άναγνώστη μέσα στή θεωρία.

Προτού όμως φτάσουμε έκει, είναι άπαραίτητο νά πούμε μερικά λόγια σχετικά μέ τό κοινό πού θά διαβάσει τό Πρώτο βιβλίο του Κεφαλαίου.

Άπο ποιούς είναι φυσικό νά άποτελείται αύτό τό κοινό;

1) Άπο προλετάριους ή άπο μισθωτούς πού χρησιμοποιούνται άπευθείας στήν παραγωγή τών ύλικων άγαθῶν.

2) Άπο μή προλετάριους μισθωτούς έργαζόμενους (άρχιζοντας άπο τόν άπλού ύπαλληλο ώς τά μεσαία καί άνωτατα στελέχη, ώς τό μηχανικό καί τόν έρευνητή, ώς τό διδάσκοντα κ.λπ.).

3) Άπο τεχνίτες τών πόλεων καί της ίπαθρου.

4) Άπο μέλη τών έλευθερων έπαγγελμάτων.

5) Άπο φοιτητές καί μαθητές του λυκείου.

Άναμεσα στούς προλετάριους ή τούς μισθωτούς πού θά διαβάσουν τό Πρώτο Βιβλίο του Κεφαλαίου ύπάρχουν φυσικά άντρες καί γυναίκες πού μέ τήν πρακτική της πάλης τών τάξεων μέσα στή συνδικαλιστικές καί πολιτικές δραγανώσεις τους σχημάτισαν μιά δρισμένη «άποψη» τής μαρξιστικής θεωρίας. Ή άποψη αύτή μπορεί νά είναι περισσότερο ή λιγότερο σωστή, άναλογα μέ τό άν αύτοί άνήκουν στούς προλετάριους ή στούς μή προλετάριους μισθωτούς, δέν είναι όμως άπολυτα παραποτημένη.

Άναμεσα στής άλλες κατηγορίες πού θά διαβάσουν τό Πρώτο Βιβλίο του Κεφαλαίου ύπάρχουν φυσικά άντρες καί γυναίκες πού έχουν, καί αύτοί, μιά δρισμένη «άποψη» τής μαρξιστικής θεωρίας. Οι πανεπιστημιακοί, λόγου χάρη, καί άκριβέστερα οί «ιστορικοί», οί «οίκονομολόγοι» καί πολλοί ίδεολόγοι διαφόρων έπιστημονικών κλάδων (διότι, όπως ξέρουμε, δλοι σήμερα στής άνθρωπιστικές έπιστημες δηλώνουν πώς είναι «μαρξιστές»).

Ωστόσο, αύτό πού έχουν στό κεφάλι τους έτούτοι οι

διανοούμενοι σχετικά μέ τή μαρξιστική θεωρία είναι, κατά 90%, λανθασμένες άπόψεις. Απόψεις πού διατυπώθηκαν δσο ζούσε άκόμα ό Μάρκ καί στή συνέχεια έπαναλήφθηκαν άκατάπαυστα, χωρίς καμιά άξιοσημείωτη προσπάθεια τής φαντασίας. Οι λανθασμένες αύτές άπόψεις κατασκευάστηκαν καί ύποστηριχθηκαν έδω κι έναν αίώνα άπ' δλους τούς άστούς καί μικροαστούς οίκονομολόγους καί ίδεολόγους γιά νά «άναιρέσουν» τή μαρξιστική θεωρία.

Οι άπόψεις αύτές δέν δυσκολεύτηκαν καθόλου νά «κερδίσουν» ένα εύρυ κοινό, μιά καί τό είχαν έκ τών προτέρων «κερδισμένο», χάρη στής άντισσιαλιστικές καί άντιμαρξιστικές ίδεολογικές προκαταλήψεις του.

Τό εύρυ αύτό κοινό άποτελείται κυρίως άπο διανοούμενους καί δχι άπο έργατες γιατί, όπως έλεγε δ «Έγκελες, άκόμα καί δταν δέν διειδύουν στούς πιό άφορημένους άποδεικτικούς συλλογισμούς, οι προλετάριοι «δέν ξεγελιούνται».

Αντίθετα, οι διανοούμενοι καί οι φοιτητές, άκόμα καί οι πιό είλικρινες «έπαναστάτες» άπ' αύτούς, «ξεγελιούνται» μέ τόν ένα άλλο πλάγιο τρόπο, άφου στό σύνολο τους άψιστανται τίς προκαταλήψεις τής μικροαστικής ίδεολογίας, δίχως, σέ άντιστάθμισμα, τήν άμεση έμπειρια τής έκμετάλλευσης.

Είμαι λοιπόν ύποχρεωμένος σ' αύτό τόν πρόλογο νά λάβω ύπόψη μου ταυτόχρονα:

1) τίς δύο διαφορετικής τάξης δυσκολίες πού ηδη έπισημανα (πρώτη δυσκολία: πολιτική δεύτερη δυσκολία: θεωρητική).

2) τό διαχωρισμό τού άναγνωστικού κοινού σέ δυό βασικές κατηγορίες: κοινό έργατων - μισθωτῶν, άπο τή μιά πλευρά, κοινό διανοούμενων, άπο τήν άλλη, μήν ξεχνώντας δτι ού διύ αύτές κατηγορίες τέμνονται σέ κάποιο δριακό σημείο τους (δρισμένοι άπο τούς μισθωτούς είναι ταυτόχρονα «έργαζόμενοι διανοούμενοι»).

3) τήν υπαρξη, στήν ίδεολογική άγορά, δηθεν «έπισημονικῶν» άναιρέσεων τού Κεφαλαίου, πού έπηρεάζουν λίγο ή πολύ σοβαρά, άναλογα μέ τήν ταξική του προέλευση, έκεινο ή τό άλλο μέρος αύτού τού κοινού.

Εχοντας ύπόψη δλα αύτά τά δεδομένα, ο πρόλογός μου θά πάρει τήν άκολουθη μορφή:
Σημείο I: Συμβουλές γιά τήν άναγνωση πού προορίζονται γιά τήν άποφυγή προσωρινά τών πιό σημαντικών άπο τίς παραπάνω δυσκολίες. Αύτό τό σημείο τού προλόγου θά είναι σύντομο καί σαφές. Εύχομαι νά τό διαβάσουν οι προλετάριοι γιατί είναι γραμμένο κυρίως γιά αύτούς, μολονότι άπευθύνεται σ' δλους.

Σημείο II: Έπισημάνσεις γιά τό χαρακτήρα τών θεωρητικῶν δυσκολιών τού Πρώτου Βιβλίου τού Κεφαλαίου, δυσκολιών πού χρησιμεύουν ώς πρόσχημα σ' δλες τίς άναιρέσεις τής μαρξιστικής θεωρίας.

Τό σημείο αύτό θά είναι άναγκαστικά πιό δύσβατο, έξαιτιας τού χαρακτήρα τών θεωρητικῶν δυσκολιών τίς δποίες θά έξετάσουμε, καί έξαιτιας τών έπιχειρημάτων τών «άναιρέσεων» τής μαρξιστικής θεωρίας τά δποία στηρίζονται σ' αύτές τίς δυσκολίες.

ΣΗΜΕΙΟ I

Οι μεγαλύτερες θεωρητικές καί άλλες δυσκολίες, πού έμποδίζουν τήν εύκολη άναγνωση τού Πρώτου Βιβλίου τού Κεφαλαίου, βρίσκονται συγκεντρωμένες δυστυχῶν (ή εύτυχῶν) στήν άρχη κιόλας τού Πρώτου Βι-

βλίουν, καὶ συγκεκριμένα στό Πρώτο Μέρος του, τό ὁ ποῖο πραγματεύεται «Τό ἐμπόρευμα καὶ τὸ χρῆμα».

Δίνω λοιπόν τὴν ἀκόλουθη συμβουλή: ΝΑ ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΕΙ ΠΡΟΣΩΡΙΝΑ ΟΛΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ, καὶ ή ΑΝΑΓΝΩΣΗ Ν' ΑΡΧΙΣΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: «Ἡ μετατροπή τοῦ χρήματος σέ κεφάλαιο».

Κατά τῇ γνώμῃ μου δέν μπορεῖ κανείς ν' ἀρχίσει (καὶ μόνο ν' ἀρχίσει) νά καταλαβαίνει τό Πρώτο Μέρος, παρά ἀφοῦ θά ἔχει διαβάσει καὶ ξαναδιαβάσει ὅλο τό Πρώτο Βιβλίο ἀρχίζοντας ἀπό τό Δευτέρο Μέρος.

Αὐτή ἡ συμβουλή εἰναὶ κάτι περισσότερο ἀπό συμβουλή: εἰναι μιά ἐπιταγή τήν ὁποία παίρνω τό θάρρος νά προτάξω στούς αναγνῶστες μου, μέ δόλο τό σεβασμό πού τούς ὀφεὶλω.

“Ολοι μποροῦν νά τό διαπιστώσουν αὐτό στήν πράξη.

“Αν ἀρχίσει κανείς νά διαβάζει τό Πρώτο Βιβλίο ἀπό τήν ἀρχή του, δηλαδή ἀπό τό Πρώτο Μέρος, ἡ δέ θά καταλαβαίνει, καὶ θά τό ἐγκαταλείψει, ἡ θά νομίσει πώς καταλαβαίνει, πράγμα πού εἰναι ἀκόμα σοβαρότερο γιατί ὑπάρχουν πολλές πιθανότητες νά ἔχει καταλάβει ἐντελῶς ἀλλὰ πράγματα ἀπό αὐτά πού θά ἔπρεπε νά καταλάβει.

‘Από τό Δευτέρο Μέρος (μετατροπή τοῦ χρήματος σέ κεφάλαιο), τά πράγματα εἰναι σαφέστατα. Ἐδῶ μπαίνουμε κατευθείαν στήν καρδιά τοῦ Πρώτου Βιβλίου.

Εἰναι ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας, πού οι προλετάριοι τήν καταλαβαίνουν χωρίς καμάδ δυσκολία, γιατί ἀπλούστατα πρόκειται γιά τήν ἐπιστημονική θεωρία πού ἀποτελεῖ τήν καθημερινή ἐμπειρία τους: τῆς ταξικῆς ἐκμετάλλευσης.

‘Ακολούθων ἀμέσως δυό πολύ πυκνά, σαφέστατα δημως, μέρη πού εἰναι ἀποφασιστικά γιά τήν πάλη τῶν τάξεων ἀκριβῶς σήμερα: τό Τρίτο καὶ τό Τέταρτο Μέρος. Σ' αὐτά ἔξετάζονται οι δυό βασικές μορφές τῆς ὑπεραξίας, τίς δόποιες διαθέτει ἡ καπιταλιστική τάξη γιά νά ἐκμεταλλευτει στό ἔπακρο τήν ἐργατική τάξη: ὁ Μάρκς τίς δονομάζει ἀπόλυτη ὑπεραξία (Τρίτο Μέρος) καὶ σχετική ὑπεραξία (Τέταρτο Μέρος).

‘Η ἀπόλυτη ὑπεραξία (Τρίτο Μέρος) στηρίζεται στή διάρκεια τῆς ήμερήσιας ἐργασίας. Ὁ Μάρκς ἔξηγει ὅτι ἡ καπιταλιστική τάξη ὥθει ἀμειλικτα στήν αὔξηση τοῦ χρόνου τῆς ήμερήσιας ἐργασίας, καὶ ὅτι ὁ ἀγώνας τῆς ἐργατικῆς τάξης, περισσότερο ἀπό ἕκατό χρόνια τώρα, ἔχει στόχο ν' ἀποσπάσει μιά μείωση αὐτοῦ τοῦ χρόνου, παλεύοντας ΚΑΤΑ τῆς αὔξησης αὐτῆς.

‘Ιστορικά ξέρουμε τά στάδια αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα: 12ωρο, 10ωρο, 8ωρο καὶ, τελικά, τήν ἐποχή τοῦ Λαϊκοῦ Μετώπου, ἐβδομάδα τῶν σαράντα ώρῶν.

‘Ολοι οι προλετάριοι ξέρουν ἀπό τήν πείρα τους αὐτό πού ὁ Μάρκς ἀποδεικνύει στό Τρίτο Μέρος: τήν ἀκατανίκητη τάση τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος γιά τή μέγιστη αὔξηση τῆς ἐκμετάλλευσης μέ τήν παράταση τῆς διάρκειας τῆς ήμερήσιας (ἢ τῆς ἐβδομαδιαίας) ἐργασίας. Ὁ καπιταλισμός τό πετυχαίνει αὐτό εἴτε παρά τήν ὑπάρχουσα νομοθεσία (οἱ 40 ώρες δέν ἐφαρμόστηκαν ποτέ πραγματικά), εἴτε μέσω τῆς ὑπάρχουσας νομοθεσίας (λόγου χάρη μέ τίς «ὑπερωρίες»). Φαινομενικά οι ὑπερωρίες δείχνουν νά «στοιχίζουν πολὺ ἀκριβά» στούς καπιταλιστές ἀφοῦ τίς πληρώνουν 25%, 50%, ἀκόμα καὶ 100% πάνω ἀπό τήν κανονική ώριαί ἀμοιβή. Στήν πραγματικότητα δημως οι ὑπερωρίες συμφέρουν τούς καπιταλιστές ἀφοῦ αὐτές ἐπιτρέπουν στίς «μηχανές», πού η διάρκεια ζωῆς τους είναι

όλοένα καὶ πιό σύντομη, χάρη στή γρήγορη πρόοδο τῆς τεχνολογίας, νά δουλεύουν 24 ώρες τό 24ωρο. Μ' ἄλλα λόγια οι ὑπερωρίες ἐπιτρέπουν στούς καπιταλιστές νά ἔχουν τό μέγιστο κέρδος ἀπό τήν «παραγωγικότητα». Ὁ Μάρκς ἔδειξε πολύ καλά ὅτι ἡ καπιταλιστική τάξη δέν πληρώνει καὶ δέ θά πληρώσει ποτέ ὑπερωρίες στούς ἔργατες γιά νά τούς εὐχαριστήσει ἡ γιά νά τούς ἐπιτρέψει νά συμπληρώσουν, σέ βάρος τῆς ηγεσίας τους, τό είσοδημά τους, ἀλλά γιά νά τούς ἐκμεταλλευτεῖ περισσότερο.

‘Η σχετική ὑπεραξία (Τέταρτο Μέρος), τῆς δροίας ἡ ὑπαρξή διαφαίνεται στό θέμα τῶν ὑπερωριῶν πού ἀναφέραμε πιό πάνω, ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα τή μεγαλύτερη μορφή τῆς σύγχρονης ἐκμετάλλευσης. Είναι πολύ πιό λεπτή σέ σχέση μέ τήν ἀπόλυτη ὑπεραξία, διότι είναι λιγότερο ἀμέσως ἐμφανῆς ἀπ' δόσο ἡ αὔξηση τῆς διάρκειας ἐργασίας. ‘Ωστόσο οι προλετάριοι ἀντιδροῦν ἀνθόρμητα ἀν δχι κατ' αὐτῆς, τουλάχιστον, ὅπως θά δοῦμε, κατά τῶν ἐπιπτώσεών της.

‘Η σχετική ὑπεραξία στηρίζεται πράγματι στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐκμηχανισμοῦ τῆς παραγωγῆς (βιομηχανικῆς καὶ ἀγροτικῆς), καὶ ἐπομένως στήν αὔξανόμενη παραγωγικότητα πού προκύπτει. Στήν ἐποχή μας ὁ ἐκμηχανισμός τείνει πρός τήν αὐτοματοποίηση. ‘Η ἀκατανίκητη τάση τοῦ καπιταλισμοῦ είναι νά παράγει τή μέγιστη ποσόστητα ἐμπορευμάτων στό χαμηλότερο κόστος, γιά νά ἀποκομίσει τό μεγιστο κέρδος. ‘Η τάση αὐτή φυσικά συμβαδίζει μέ μιά αὔξανόμενη ἐκμετάλλευση τῆς ἐργατικῆς δύναμης.

Συνηθίζεται νά γίνεται λόγος γιά «προαγωγή» ἡ γιά «ἐπανάσταση» τῆς σύγχρονης τεχνολογίας. Στήν πραγματικότητα ὁ Μάρκς είχε ὑποστηρίξει ἀπό τό Μανιφέστο κιόλας, καὶ είχε ἀποδείξει στό Κεφάλαιο ὅτι ὁ καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς χαρακτηρίζεται ἀπό μιά «ἀδιάκοπη ἐπανάσταση στά μέσα παραγωγῆς», πρώτα ἀπ' δλα στά δραγανα παραγωγῆς (τεχνολογία). Αὐτό πού συμβαίνει τά τελευταία δέκα - δεκαπέντε χρόνια διακηρύσσεται μεγαλοφόνως ώς «ἄνευ προηγουμένου», καὶ είναι ἀλήθεια πώς ἔδο καὶ μερικά χρόνια τά πράγματα προχωροῦν γρηγορότερα ἀπ' δόσο πρωτύτερα. Πρόκειται ὅμως ἀπλῶς γιά διαφορά βαθμοῦ καὶ δχι γιά διαφορά είδους. ‘Ολόκληρη ἡ ιστορία τοῦ καπιταλισμοῦ είναι ἡ ιστορία μιᾶς ἐκπληκτικῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγικότητας, διαμέσου τῆς τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης.

‘Αποτέλεσμα αὐτοῦ στίς μέρες μας, δημως ἀλλωστε καὶ στά προηγούμενα χρόνια, είναι ἡ ἐμφάνιση δλο καὶ πιό τελειοποιημένων μηχανῶν στήν ἐργατική διαδικασία — πράγμα πού ἐπιτρέπει νά παράγεται ἡ ἴδια ποσόστητα προϊόντων σέ χρόνο δυό, τρεῖς ἡ καί τέσσερις φορές λιγότερο ἀπ' δόσο προηγουμένων — καὶ ἐπομένως μιά φανερή ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας. Παράλληλα ὅμως αὐτό ἔχει συγκεκριμένες συνέπειες γιά τήν ἐργατική δύναμη μέ τήν ἐπιδείνωση τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς (ἐπιτάχυνση τῶν ρυθμῶν τῆς ἐργασίας, κατάργηση θέσεων ἐργασίας, μείωση προσωπικοῦ), συνέπειες δχι μόνο γιά τούς προλετάριους ἀλλά καὶ γιά τούς μή προλετάριους μισθωτούς ἐργαζόμενους, στούς δποίους συμπεριλαμβάνονται καὶ δρισμένα τεχνικά στελέχη, ἀκόμα καὶ ἀνώτερα, πού «δέν είναι πιά σέ θέση νά παρακολουθήσουν» τήν τεχνική πρόοδο, καὶ ἐπομένως δέν ἔχουν πιά ἐμπορευματική ἀξία, γι' αὐτό καὶ ἡ συνακόλουθη ἀνεργία.

‘Ολα αὐτά τά ἀναλύει ὁ Μάρκς, μέ ἀπόλυτη ἐπιστημονική αὐστηρότητα καὶ μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια, στό Τέταρτο Μέρος (ἢ σχετική ὑπεραξία).

Αναλύει έναν πρός ένα τούς μηχανισμούς της έκμετάλλευσης χάρη στήν άναπτυξη της παραγωγικότητας, στίς συγκεκριμένες μορφές της. "Ετσι άποδεικνύει ότι ή άναπτυξη της παραγωγικότητας δέν μπορεῖ ποτέ αύθόρμητα νά είναι έπωφελής γιά την έργατική τάξη, άντιθετα μάλιστα, άφού γίνεται άκριβώς γιά ν' αύξησει τήν έκμετάλλευση της. Ο Μάρκ άποδεικνύει μέ τρόπο άδιάσειστο ότι ή έργατική τάξη δέν μπορεῖ νά έλπιζει ότι θά ωφεληθεί άπό την άναπτυξη της σύγχρονης παραγωγικότητας προτού άνατρέψει τόν καπιταλισμό και πάρει στά χέρια της τήν κρατική έξουσία σέ μιά σοσιαλιστική έπανάσταση. Άποδεικνύει ότι μέχρι τή στιγμή της κατάληψης της έξουσίας άπό τήν έπανάσταση πού θ' άνοιξει τό δρόμο γιά τό σοσιαλισμό, ή έργατική τάξη δέν μπορεῖ νά έχει άλλο στόχο, και συνεπώς άλλο μέσο, άπό τόν άγωνα συνεπειών της έκμετάλλευσης πού τίς δημιουργεί ή άναπτυξη της παραγωγικότητας, γιά νά περιορίσει αύτές τίς συνέπειες (άγωνας κατά τῶν ρυθμῶν έργασίας, κατά τῆς αύθαιρεσίας τῶν πρίμ παραγωγικότητας, κατά τῶν ύπερωριῶν, κατά τῆς κατάργησης θέσεων, κατά «τῆς άνεργίας τῆς παραγωγικότητας»). Αγώνας ούσιαστικά άμυντικός καί οχι έπιθετικός.

Συμβουλεύωνταν λοιπόν τόν άναγνώστη, άφου τελειώσει τό Τέταρτο Μέρος, προσωρινά ν' άφησει κατά μέρος τό Πέμπτο Μέρος (μεταγενέστερες έρευνες γιά τήν ύπεραξία) και νά προχωρήσει άμεσως στό σαφέστατο "Έκτο Μέρος πού άναφέρεται στό μισθό.

Έδω έπισης οι προλεταρίοι βρίσκονται κυριολεκτικά στό χώρο τους, άφου ο Μάρκ έξετάζει σ' αύτό τό μέρος, έκτός άπό τό άστικό ψεῦδος πού δηλώνει ότι ή «έργασία» τού έργατη «πληρώνεται στήν άξια της», τίς διάφορες μορφές μισθοῦ: ώρομίσθιο πρώτα, υστερα μισθός μέ τό κομμάτι, δηλαδή τίς διάφορες παγίδες μέ τίς δποίες ή άστική τάξη προσπαθεί νά αίχμαλωτίσει τήν έργατική συνείδηση γιά νά καταστρέψει σ' αύτή κάθε θέληση δργανωμένης ταξικής πάλης. Έδω οι προλεταρίοι θ' άναγνωρίσουν ότι ή ταξική πάλη τους δέν μπορεῖ παρά νά άντιταχθεί μέ άνταγνωνιστικό τρόπο στήν καπιταλιστική τάση γιά έπιδείνωση της έκμετάλλευσης.

Έδω θ' άναγνωρίσουν ότι, δσον άφορά τό μισθό ή, καθώς λένε οι ύπουροι και οι δμόλογοι τους «οίκονομοιόγοι», δσον άφορά τό «βιοτικό έπίπεδο» ή τά «εισοδήματα», ή οίκονομική ταξική πάλη τῶν προλεταρίων και τῶν άλλων μισθωτῶν δέ μπορεῖ νά έχει παρά ένα μόνο νόμα: νά είναι ένας άμυντικός άγωνας, κατά τῆς άντικειμενικής τάσης τού καπιταλιστικοῦ συστήματος γιά τήν αύξηση της δποιασδήποτε μορφής έκμετάλλευσης.

Τονίζουμε, άμυντικός άγωνας, συνεπώς άγωνας κατά τῆς μείωσης τού μισθοῦ. Εννοεῖται ότι κάθε άγωνας κατά τῆς μείωσης τού μισθοῦ είναι ταυτόχρονα και άγωνας γιά τήν αύξηση τού παρόντος μισθοῦ. Ωστόσο νά μιλάει κανείς μόνο γιά άγωνα ύπέρ της αύξησης, σημαίνει νά δρίζει τό άποτέλεσμα τού άγωνα κινδυνεύοντας νά άποσιωπήσει τό αϊτιο και τό σκοπούμενο άντικειμένο του. Έφόσον δ καπιταλισμός τείνει άμειλικτα στή μείωση τού μισθοῦ, δ άγωνας γιά τήν αύξηση τού μισθοῦ είναι έπομένως, άπό τήν ίδια τή διέπουσα άρχη του, ένας άμυντικός άγωνας κατά τῆς καπιταλιστικής τάσης νά μειώνει τό μισθό.

Είναι λοιπόν άπόλυτα σαφές, δπως τό ύπογραμμίζει ο Μάρκ στό "Έκτο Μέρος, ότι τό θέμα τού μισθοῦ δέν μπορεῖ μέ κανένα τρόπο νά λυθεί «άπό μόνο του» μέ τό νά «κατανεμηθοῦν» στούς έργατες και στούς άλλους

έργαζόμενους τά «δφέλη» της, έστω καί έντυπωσιακής, άνάπτυξης της παραγωγικότητας. Τό θέμα τού μισθοῦ είναι θέμα ταξικοῦ άγωνα. Δέ λύνεται «άπό μόνο του», δλλά μέ τόν ταξικό άγωνα: κυρίως μέ τίς διάφορες μορφές άπεργίας πού καταλήγουν κάποτε στή γενική άπεργία.

Άν ή γενική αύτή άπεργία είναι καθαρά οίκονομική και συνεπώς άμυντική («ύπεράσπιση τῶν ύλικῶν και ήθικῶν συμφερόντων τῶν έργαζομένων», άγωνας κατά τῆς διττῆς τάσης τού καπιταλισμοῦ ν' αύξησει τή

1966

1974

διάρκεια έργασίας και νά μειώσει τό μισθό), ή αν παίρνει πολιτική μορφή και συνεπώς έπιθετική (άγωνας γιά τήν κατάληψη τής κρατικής έξουσίας, σοσιαλιστική έπανάσταση, οίκοδόμηση τού σοσιαλισμού), όλοι δοσοι γνωρίζουν τούς διαχωρισμούς πού κάνουν δι Μάρξ, δι "Ενγκελς και δι Λένιν, ξέρουν ποιά διαφορά υπάρχει άναμεσα στήν πολιτική ταξική πάλη και στήν οίκονομική ταξική πάλη.

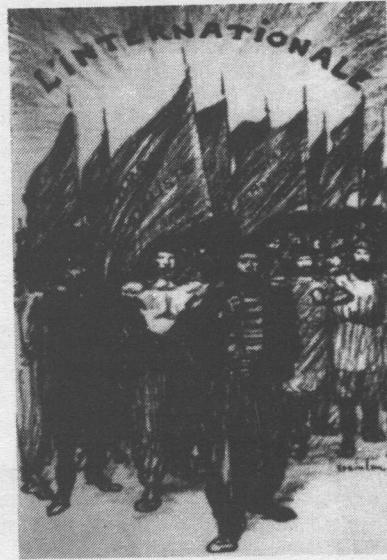
"Η οίκονομική (συνδικαλιστική) ταξική πάλη παραμένει άμυντική διότι οίκονομική (κατά τῶν δύο βασικῶν τάσεων τοῦ καπιταλισμοῦ). Η πολιτική ταξική πάλη είναι έπιθετική διότι πολιτική (γιά τήν κατάληψη τῆς έξουσίας άπο τήν έργατική τάξη και τούς συμμάχους της).

Είναι άπαραίτητο νά διαχωριστούν οι δύο αύτοί άγωνες, μολονότι στήν πραγματικότητα διασταυρώνονται πάντα: λιγότερο η περισσότερο άναλογα με τή συγκυρία.

"Ενα πράγμα είναι βέβαιο, και ή άναλυση πού κάνει δι Μάρξ στό Πρώτο Βιβλίο τῶν ταξικῶν οίκονομικῶν άγωνων στήν Αγγλία τό άποδεικνύει: ένας ταξικός άγωνας πού θά ήθελε κανείς σκόπιμα νά τόν περιορίσει μόνο στό πεδίο τού οίκονομικοῦ άγωνα μένει και θά παραμείνει πάντα άμυντικός, έπομένως δίχως έλπιδα ν' άνατρέψει κάποτε τό καπιταλιστικό καθεστώς. Αύτος είναι δι μεγαλύτερος πειρασμός τῶν ρεφορμιστῶν, φαβιανῶν και τρείντγιουνιονιστῶν γιά τούς δρούοις μιλάει δι Μάρξ, και γενικότερα τής σοσιαλδημοκρατικῆς παράδοσης τῆς Β' Διεθνοῦς. Μόνον ένας πολιτικός άγωνας μπορεῖ ν' άντιστρέψει τήν πορεία», και νά ξεπεράσει αύτά τά δρια, έπομένων νά πάψει νά είναι άμυντικός γιά νά γίνει έπιθετικός. Αύτό τό συμπέρασμα μπορούμε νά τό διαβάσουμε δχι μονάχα άναμεσα στίς γραμμές τού Κεφαλαίου. Μπορούμε νά τό διαβάσουμε δλοκάθαρα στά πολιτικά κείμενα τού ίδιου τού Μάρξ, τού "Ενγκελς και τού Λένιν. Είναι τό σημαντικότερο θέμα τού διεθνούς έργατικού κινήματος, άπο τότε πού αύτό «συγχωνεύθηκε» με τή μαρξιστική θεωρία.

Στή συνέχεια οί άναγνώστες μπορούν νά διαβάσουν τό "Εβδομό Μέρος" («Η συσσώρευση τού κεφαλαίου»), πού είναι σαφέστατο. Σ' αύτό δι Μάρξ έχηγει διτή ή τάση στού καπιταλισμοῦ συνίσταται στήν άναπαραγωγή και στή διεύρυνση τού ίδιου τού βασικοῦ κεφαλαίου, άφου συνίσταται στή μετατροπή τῆς ύπερεαξίας σέ κεφάλαιο, ύπερεαξίας ή δροία ύπεξαιρέθηκε άπο τούς προλετάριους: έπομένως διτή τό κεφάλαιο δέ σταματάει «γά μεγαλώνει σά χιονοστιβάδα», γιά νά άποσπά άδιάκοπα περισσότερη ύπερεργασία (ύπερεαξία) άπο τούς προλετάριους. 'Ο Μάρξ τό άποδεικνύει αύτό έξοχα μέ μία συγκεκριμένη «είκονογράφηση»: χρησιμοποιώντας σάν παράδειγμα τήν Αγγλία τῆς περιόδου 1846-1866.

"Οσο γιά τό "Ογδο Μέρος" («Η πρωταρχική συσσώρευση»), μέ τό δροίο τελειώνει τό Πρώτο Βιβλίο, περιέχει τή δεύτερη σημαντικότατη άνακαλύψη τού Μάρξ. Η πρώτη είναι ή άνακαλύψη τῆς ύπερεαξίας". Η δεύτερη είναι ή άνακαλύψη τῶν άπιστευτῶν μέσων μέ τά δροία πραγματοποιήθηκε «ή πρωταρχική συσσώρευση» χάρη στήν δροία και χάρη έπισης στήν υπαρξη ένός πλήθους «έλευθερων έργαζομένων» (πού στερούνται δηλαδή μέσων έργασίας) καθώς και στίς τεχνολογικές άνακαλύψεις, δι καπιταλισμός μπόρεσε «νά δεῖ τό φῶς» και ν' άναπτυχθεῖ στίς δυτικές κοινωνίες. Τά μέσα αύτά είναι τά μέσα τῆς χειρότερης βίας, τῆς άρπαγης και τής διμαδικής σφαγής πού ανοίξαν

στόν καπιταλισμό τή βασιλική δόδο μέσα στήν ίστορία τῆς άνθρωπότητας. Τό τελευταίο αύτό κεφάλαιο περικλείει έναν άφανταστο πλοῦτο παρατηρήσεων πού δέν τίς έχουμε άκομη έκμεταλλευθεῖ: ίδιαίτερα τή θέση (τήν δροία πρέπει κάποτε ν' άναπτυξουμε) διτή δι καπιταλισμός δέν έπαυμε ποτέ νά χρησιμοποιεῖ, και συνεχίζει νά χρησιμοποιεῖ στήν καρδιά τού 20οῦ αιώνα, τά μέσα τῆς χειρότερης βίας στά «περιθώρια» τῆς μητροπολιτικῆς του Ίπαρξης, δηλαδή στίς άποικιοκρατούμενες και πρών άποικιοκρατούμενες χώρες.

Συμβουλεύω λοιπόν, έπιμενοντας σ' αύτό, τήν άκολουθη μέθοδο άναγνωσης:

1. Νά παραλειφθεῖ σκόπιμα, σέ μιά πρώτη άναγνωση, τό Πρώτο Μέρος (Τό έμπορευμα και τό χρῆμα).

2. Ν' άρχισει ή άναγνωση τού Πρώτου Βιβλίου άπο τό Δεύτερο Μέρος (Η μετάτροπή τού χρήματος σέ κεφάλαιο).

3. Νά διαβαστούν προσεκτικά τό Δεύτερο και Τρίτο Μέρος (Η παραγωγή τῆς άπολυτης ύπερεαξίας), και τό Τέταρτο Μέρος (Η παραγωγή τῆς σχετικῆς ύπερεαξίας).

4. Νά παραλειφθεῖ τό Πέμπτο Μέρος (Νέες έρευνες γιά τήν ύπερεαξία).

5. Νά διαβαστούν προσεκτικά τό "Εκτο Μέρος" (Ο μισθός), τό "Εβδομό Μέρος" (Η συσσώρευση τού κεφαλαίου), και τό "Ογδο Μέρος" (Η πρωταρχική συσσώρευση).

6. Νά διαβαστεῖ στό τέλος, μέ άπέραντη προσοχή, τό Πρώτο Μέρος (Τό έμπορευμα και τό χρῆμα), ξέροντας διτή θά παραμείνει πάντα έξαιρετικά δύσκολο στήν κατανόησή του, άκομα και άφού διαβαστούν πολλές φορές τά άλλα μέρη τού Πρώτου Βιβλίου, χωρίς τή βοήθεια ένός δρισμένου άριθμού διεισδυτικῶν άναλύσεων.

Διαβεβαιώνω διτή οί άναγνώστες πού θά θελήσουν νά τηρήσουν μέ άπολυτη άκριβεια αύτή τή σειρά άναγνωσης, έχοντας στό νοῦ τους δσα είπωθηκαν γιά τίς πολιτικές και θεωρητικές δυσκολίες δροιασδήποτε άναγνωσης τού Κεφαλαίου, δέ θά τό μετανιώσουν.

ΣΗΜΕΙΟ ΙΙ

"Ερχομαι τώρα στίς θεωρητικές δυσκολίες που παρεμποδίζουν μιά γρήγορη άνάγνωση, και μάλιστα, σέ δρισμένα σημεία, μιά πολύ προσεκτική άνάγνωση του Πρώτου Βιβλίου του Κεφαλαίου.

Υπενθυμίζω ότι ή αστική ίδεολογία χρησιμοποιεί αυτές τις δυσκολίες προσπαθώντας νά πείσει τόν έαυτό της — δραγε δύμας τό κατορθώνει πραγματικά; — ότι «άνηρεσε» πρό πολλού τή θεωρία του Μάρξ.

Η πρώτη δυσκολία είναι πολύ γενική. "Εγκειται στό άπλο γεγονός ότι τό Πρώτο Βιβλίο δέν είναι παρά τό πρώτο βιβλίο ένός έργου που περιλαμβάνει τέσσερα βιβλία.

Τονίζω: τέσσερα. Διότι αν γενικά είναι γνωστή ή υπαρξη του Πρώτου, Δεύτερου και Τρίτου Βιβλίου, ή έστω και αν αυτά έχουν διαβαστεί, συνήθως δέ γίνεται λόγος γιά τό Τέταρτο Βιβλίο, αν ύποθέσουμε ότι ύποψιάζονται κάν τήν ύπεραξή του.

«Τό μυστηριώδες» Τέταρτο Βιβλίο είναι μυστηριώδες μόνο γιά δύσους νομίζουν ότι διά Μάρξ είναι ένας «ιστορικός» άνάμεσα στούς άλλους, συγγραφέας μιᾶς Ιστορίας των οικονομικών θεωριῶν, άφού μ' αυτόν τόν παράλογο τίτλο μετέφρασε, αν μπορούμε νά τό δύνομάσουμε έτσι, δ Μολιτόρ ένα δρισμένο σύγγραμμα άπολυτα θεωρητικό, που στήν πραγματικότητα λέγεται Θεωρίες τής ύπεραξίας.

Βέβαια, τό Πρώτο Βιβλίο του Κεφαλαίου είναι τό μόνο που δημοσιεύτηκε δύο ζούση διά Μάρξ, ένω τό Δεύτερο και Τρίτο Βιβλίο δημοσιεύτηκαν μετά τό θάνατό του, στά 1883, άπό τόν "Εγκελς", και τό Τέταρτο Βιβλίο άπό τόν Κάουτσκι. Στά 1886, στόν πρόλογο τής άγγλικής έκδοσης, δ "Εγκελς μπορούσε νά πεί ότι τό Πρώτο Βιβλίο «άποτελει καθαυτό ένα δλο». Στήν πραγματικότητα, έπειδή δέ διέθεταν τά έπομενα βιβλία, έπρεπε τό Πρώτο Βιβλίο «νά θεωρηθεί ως άνεξάρτητο έργο».

Σήμερα δέν είναι πιά έτσι. "Έχουμε πράγματι στή διάθεση μας και τά τέσσερα βιβλία, στά γερμανικά και στά γαλλικά. Σημειώνω, γιά δύσους τό μπορούν, ότι είναι πάρα πολύ χρήσιμο νά προστέχουν διαρκώς στό γερμανικό κείμενο, γιά νά έλέγχουν τή μετάφραση δχι μόνο του Τέταρτου Βιβλίου (γιατί είναι γεμάτη άπό σοβαρά λάθη), άλλα και τή μετάφραση του Δεύτερου και Τρίτου Βιβλίου (δρισμένες δυσκολίες τής όρολογίας δέν έχουν πάντοτε ξεπεραστεί) και, τέλος, τή μετάφραση του Πρώτου Βιβλίου, άπό τόν Ρουά, τήν δύποια έλεγχες δλόκηρη δύ διος διά Μάρξ, διορθώνοντας σ' δρισμένα σημεία τό δικό του τό κείμενο και μάλιστα συμπληρώνοντάς το αισθητά. Διότι διά Μάρξ, που άμφεβαλε γιά τίς θεωρητικές ίκανότητες των Γάλλων άναγνωστών, μερικές φορές άπλούστευσε έπικινδυνα τή διατύπωση τών άφηρημένων έννοιων που ύπηρχαν στό πρωτότυπο κείμενο.

Η γνώση τών τριών άλλων βιβλίων έπιτρέπει νά άρθει ένας δρισμένος άριθμός σημαντικότατων θεωρητικών δυσκολιών του Πρώτου Βιβλίου, κυρίως τών δυσκολιών που βρίσκονται συγκεντρωμένες στό τρομερό Πρώτο Μέρος (Τό έμπορευμα και τό χρήμα), γιά τήν περιφήμη θεωρία τής «άξιας - έργασίας».

Ακολουθώντας τήν έγελιανή σύλληψη τής έπιστημης (γιά τόν Χέγκελ δέν ύπάρχει παρά μόνο φιλοσοφική έπιστημη, και γι' αυτό άκριβώς τό λόγο κάθε άληθινή έπιστημη δφείλει νά θέσει τά θεμέλια τής δικῆς της άπαρχης), διά Μάρξ πίστευε τότε ότι «σέ κάθε έπιστημη, ή άρχη είναι δύσβατη». Και πραγματικά, τό Πρώ-

το Μέρος του Πρώτου Βιβλίου έχει μιά διάταξη άναπτυξης τής δύοιας ή δυσκολίας έγκειται ώς ένα μεγάλο βαθμό σέ τούτη τήν έγελιανή προκατάληψη. Έξαλλου διά Μάρξ έγραψε περίπου δέκα φορές αυτή τήν άρχη, πριν τής δώσει τήν «δριστική» μορφή της — σά νά σκόνταφτε έδω σέ μιά δυσκολία που δέν ήταν άπλως και μόνο δυσκολία άνάπτυξης — και δικαιολογημένα.

Δίνω μέ λίγα λόγια τή μέθοδο λύσης.

Η θεωρία τής «άξιας - έργασίας» του Μάρξ, τήν δύοια έπεκριναν δλοι οι «οίκονομολόγοι» και αστοί ίδεολόγοι, καταδικάζοντάς την μέ γελοία έπιχειρήματα, είναι κατανοητή, άλλα είναι κατανοητή μόνο ώς μιά είδικη περίπτωση μιᾶς θεωρίας που διά Μάρξ και δ "Ενγκελς δύναμασαν «νόμο τής άξιας», η νόμο τής κατανομής τής ποσότητας τής διαθέσιμης έργατικης δύναμης άνάλογα πρός τούς διάφορους κλάδους τής παραγωγής, κατανομής άπαραίτητης γιά τήν διαπαραγωγή τών όρων παραγωγής. «Ακόμα κι ένα παιδί» θά τήν καταλάβαινε, λέει διά Μάρξ ήδη στά 1868, χρησιμοποιώντας μιά έκφραση που διαψεύδει έπομένων τήν άναποφευκτή «δύσβατη άρχη» κάθε έπιστημης. Σχετικά μέ τή φύση αυτού του νόμου, παραπέμπω, μεταξύ άλλων κειμένων, στά γράμματα του Μάρξ πρός τόν Κούγκελμαν, μέ ημερομηνία 6 Μαρτίου και 11 Ιουλίου 1868.

Η θεωρία τής «άξιας - έργασίας» δέν είναι τό μόνο δύσκολο σημείο του Πρώτου Βιβλίου. Πρέπει φυσικά νά άναφέρουμε τή θεωρία τής «ύπεραξίας», που τήν άπεχθανονται οι οίκονομολόγοι και αστοί ίδεολόγοι οι όποιοι τής προσάπτουν ότι είναι «μεταφυσική», «άριστοτελική», «άναποτελεσματική», κ.λπ. Ωστόσο, η θεωρία τής ύπεραξίας είναι κι αυτή κατανοητή μόνο ώς μιά είδικη περίπτωση μιᾶς εύρυτερης θεωρίας: τής θεωρίας τής ύπερεργασίας.

Η ύπερεργασία ύπαρχε σέ κάθε «κοινωνία». Στής άταξικές κοινωνίες κατανέμεται, άφου άφαιρεθει τό άναγκαιο μέρος γιά τήν διαπαραγωγή τών όρων παραγωγής, στά μέλη τής «κοινότητας» (πρωτόγονης, κομμουνιστικής). Στής ταξικές κοινωνίες, άφου άφαιρεθει τό άναγκαιο μέρος γιά τήν διαπαραγωγή τών όρων παραγωγής, οι κυριαρχει τάξεις τήν άποσπουν άπό τής ύπο έκμετάλλευση τάξεις. Στήν ταξική καπιταλιστική κοινωνία, όπου, γιά πρώτη φορά στήν ιστορία, ή έργατική δύναμη γίνεται έμπορευμα, η ύπερεργασία που άποσπάται παίρνει τή μορφή ύπεραξίας.

Κι έδω έπίσης δέ θά άναπτυξω τό θέμα: άρκουμαι μόνο στό νά ύποδείξω τή μέθοδο λύσης, ή όποια θά άπαιτούσε λεπτομερείς άποδεικτικούς συλλογισμούς.

Τό Πρώτο Βιβλίο περιέχει έπίσης και άλλες θεωρητικές δυσκολίες, που συνδέονται μέ τής προηγούμενες ή μέ άλλα προβλήματα.

Λόγου χάρη, η θεωρία τής διάκρισης που πρέπει νά γίνει άνάμεσα στήν άξια και στή μορφή-άξια· ή, λόγου χάρη, η θεωρία τής ποσότητας τής κοινωνικά άναγκαιάς έργασίας· ή η θεωρία τής άπλης έργασίας και τής σύνθετης έργασίας· ή, τέλος, η θεωρία τών κοινωνικών άναγκων, κ.λπ. Έπίσης η θεωρία τής δργανικής σύνθετης τού κεφαλαίου ή, άκόμα, η περίφημη θεωρία τού «φετιχισμού» τού έμπορευματος και ή μεταγενέστερη γενίκευσή της.

"Όλα αυτά τά έρωτήματα — και πολλά άλλα άκόμα — άποτελούν πραγματικά άντικευμενικές δυσκολίες, έρωτήματα στά δποια τό Πρώτο Βιβλίο δίνει είτε προσωρινές λύσεις είτε ένμερει λύσεις. Γιατί έτούτη ή άνεπάρκεια;

Πρέπει νά ξέρουμε ότι δταν δ Μάρξ δημοσίευσε τό Πρώτο Βιβλίο τοῦ Κεφαλαίου, είχε συντάξει τό Δεύτερο Βιβλίο κι ένα μέρος τοῦ Τρίτου (τό τελευταῖο ύπό μυρφή δοκιμῶν). Όπωσδήποτε, δμως, δ Μάρξ, δπως τό ἀποδεικνύει ή ἀλληλογραφία του μέ τόν "Ἐγκελς, είχε «συλλάβει τά πάντα στό μυαλό του», τουλάχιστο, ἐν ἀρχῇ. Πρακτικά, δμως, ήταν ἀδύνατο νά μπορέσει νά ἔκθεσει «τά πάντα στό χαρτί» στό Πρώτο Βιβλίο ἐνός ἔργου πού θά περιλάμβανε τέσσερα βιβλία. Ἐπιπρόσθετα, ἄν δ Μάρξ είχε δντως «τά πάντα στό μυαλό του», δέν διέθετε ὡστόσο δλες τίς ἀπαντήσεις στά ἐρωτήματα πού τόν ἀπασχολούσαν — πράγμα πού φαίνεται δέ δρισμένα σημεῖα τοῦ Πρώτου Βιβλίου. Δέν είναι τυχαῖο ἄν μόνο στά 1868, δηλαδή ἔνα χρόνο μετά τήν ἔκδοση τοῦ Πρώτου Βιβλίου, δ Μάρξ ἔγραψε ότι ή κατανόηση τοῦ «νόμου τῆς ἀξίας», ἀπό τόν δποϊο ἔξαρταται ή κατανόηση τοῦ Πρώτου Μέρους, είναι προσιτή ἀκόμα καὶ σ' ἔνα «παιδί».

Ο ἀναγνώστης τοῦ Πρώτου Βιβλίου πρέπει, λοιπόν, νά πειστεῖ γιά ἔνα γεγονός, ἀπόλυτα κατανοητό, ἄν θελήσει νά σκεφτεῖ ότι δ Μάρξ προχωροῦσε, γιά πρώτη φορά στήν ιστορία τῆς ἀνθρώπινης γνώσης, σέ μία παρθένο ἥπειρο: τό Πρώτο Βιβλίο περιέχει δρισμένες λύσεις προβλημάτων τά δποϊα θά τεθοῦν μόνο στό Δεύτερο, Τρίτο καὶ Τέταρτο Βιβλίο, καὶ δρισμένα προβλήματα πού οι λύσεις τους θά δοθοῦν μόνο στό Δεύτερο, Τρίτο καὶ Τέταρτο Βιβλίο.

Οι περισσότερες ἀπό τίς ἀντικειμενικές δυσκολίες τοῦ Πρώτου Βιβλίου δρείλονται κύριως σ' αὐτόν τό χαρακτήρα τῆς «ἐκκρεμότατας», ἄν, ἀν προτιμάτε, τῆς «πρόρρησης». Πρέπει λοιπόν νά τό ξέρει κανείς αὐτό καὶ νά ἐνεργήσει ἀνάλογα, δηλαδή νά διαβάσει τό Πρώτο Βιβλίο, λαμβάνοντας ὑπόψη του τό Δεύτερο, Τρίτο καὶ Τέταρτο Βιβλίο.

Ὑπάρχει, ὡστόσο, μιά δεύτερη σειρά δυσκολιῶν, πού ἀποτελοῦν πραγματικό ἐμπόδιο γιά τήν ἀνάγνωση τοῦ Πρώτου Βιβλίου. Οι δυσκολίες αὐτές δρείλονται δχι πιά στό γεγονός ότι τό Κεφάλαιο περιέχει τέσσερα βιβλία, ἀλλά στίς ἐπιβιώσεις, τόσο στήν ἐκφραση δσο καὶ στήν ἴδια τή σκέψη τοῦ Μάρξ, τῆς ἐπίδρασης τῆς ἐγελιανῆς σκέψης.

Προσπάθησα πρόσφατα, δπως ἵσως ξέρουν οι ἀναγνώστες, νά ὑποστηριζω τήν ἀποψη ότι ή σκέψη τοῦ Μάρξ ήταν ἀπόλυτα διαφορετική ἀπό τή σκέψη τοῦ Χέγκελ, ἐπομένως ότι ὑπῆρχε ἀνάμεσα στούς δύο μιά πραγματική τομή, ἄν, ἀν θέλειτε, ρήξη. «Οσο προχωράει ὁ καιρός, τόσο περισσότερο θεωρῶ ότι ή θέση αὐτή είναι σωστή. Οφείλω ὡστόσο νά δμολογήσω ότι διατύπωσα ἔξαιρετικά κατηγορηματικά αὐτή τή θέση, προτείνοντας τήν ἀποψη ότι θά μπορούσαμε νά τοποθετήσουμε αὐτήν τήν τομή στά 1845 (Θέσεις γιά τόν Φόνερμπαχ, Γερμανική Ιδεολογία). Πράγματι, κάτι τό ἀποφασιστικό ἀρχίζει γιά τόν Μάρξ στά 1845 ἀλλά θά τοῦ χρειαστεῖ μιά πολύ μακρόπονη δουλειά, θά τοῦ χρειαστεῖ νά διαγράψει μιά δλοκληρη περιστροφή γιά νά κατορθώσει νά καταγράψει μέ πραγματικά καινούργιες ἔννοιες τή ρήξη πού συντελέστηκε μέ τή σκέψη τοῦ Χέγκελ. Ό περιφήμος «Πρόλογος» τοῦ 1859 (στήν Κριτική τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας) είναι ἀκόμα βαθύτατα ἐγελιανο-εξελικτικός. Τά Grundrisse, πού χρονολογοῦνται στά χρόνια 1857-1859, είναι κι αὐτά βαθιά ἐπηρεασμένα ἀπό τή σκέψη τοῦ Χέγκελ, τοῦ δποίου δ Μάρξ είχε ξαναδιαβάσει μαγεμένος στά 1858 τή Μεγάλη Λογική.

"Οταν ἐκιδεται τό Πρώτο Βιβλίο τοῦ Κεφαλαίου (1867) μένουν ἀκόμα σ' αὐτό ἵχνη τής ἐγελιανῆς ἐπί-

δρασης. Θά έξαφανιστοῦν δλότελα μόνον ἀργότερα: 'Η Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα (1875) καθώς καὶ οι Πρόχειρες σημειώσεις γιά τόν Βάγκνερ (1882) ἔχουν ἀπόλυτα καὶ δριστικά δπαλλαγεῖ ἀπό κάθε ἵχνος ἐγελιανῆς ἐπίδρασης.

Συνεπώς γιά μᾶς έχει ἔξαιρετική σημασία νά ξέρουμε ἀπό ποῦ προερχόταν ὁ Μάρξ: προερχόταν ἀπό τό νεο-εγελιανισμό πού ήταν μιά ἐπιστροφή ἀπό τόν Χέγκελ στόν Κάντ καὶ στόν Φίχτε, ὕστερα ἀπό τόν καθαρό φούερμπαχισμό, τέλος ἀπό τόν Φόνερμπαχ μπολιασμένο μέ Χέγκελ (Χειρόγραφα τοῦ '44), προτού ξαναβρεῖ στά 1858 τόν Χέγκελ.

Ἔχει σημασία ἐπίσης νά ξέρουμε ποῦ πήγαινε. 'Η τάση τῆς σκέψης τού τόν ώθοῦσε ἀκατανίκητα στό νά ἐγκαταλείψει ὁλοκληρωτικά, δπως τό διαπιστώνουμε στήν Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα (1875) καὶ στίς Πρόχειρες σημειώσεις γιά τόν Βάγκνερ (1875), κάθε ἵχνος ἐγελιανῆς ἐπίδρασης. 'Έγκαταλείποντας ἀνεπίστροφα κάθε ἐπίδραση τοῦ Χέγκελ, δ Μάρξ δέν έπαψε ποτέ νά ἀναγνωρίζει κάτι σημαντικό πού τόν χρωστοῦσε: τό γεγονός ότι πρώτος δ Χέγκελ συνέλαβε τήν ιστορία ως μία «διαδικασία χωρίς υποκείμενο».

Παιρίνοντας ὑπόψη μας αὐτή τήν τάση τῆς μαρξιστικής σκέψης, μποροῦμε νά θεωρήσουμε ώς ἐπιβιώσεις, οι δποίες ἀρχίζουν νά ξεπερνοῦνται, τά ἵχνη τῆς ἐγελιανῆς ἐπίδρασης πού ὑπάρχουν στό Πρώτο Βιβλίο.

'Επισήμανα ηδη τά ἵχνη αὐτά στό, τυπικά ἐγελιανό, πρόβλημα τῆς «δύσβατης ἀρχῆς» κάθε ἐπιστήμης, πού τό Πρώτο Μέρος τοῦ Πρώτου Βιβλίου ἀποτελεῖ τήν λαμπρή ἐκφραση. Γιά νά ἀκριβολογήσουμε, αὐτή ή ἐγελιανή ἐπίδραση μπορεῖ νά ἐντοπιστεῖ στό λεξιλόγιο πού χρησιμοποιεῖ δ Μάρξ στό Πρώτο Μέρος: στό γεγονός ότι μιλάει γιά δυό δλότελα διαφορετικά πράγματα, γιά τήν κοινωνική χρησιμότητα τῶν προϊόντων ἀπό τή μιά πλευρά, καὶ γιά τήν ἀνταλλακτική ἀξία τῶν ίδιων αὐτῶν προϊόντων ἀπό τήν ἄλλη, μέ δρους πού ἔχουν πράγματι μιά λέξη ἀπό κοινοῦ, τή λέξη «ἀξία»: ἀπό τή μιά χρηστική ἀξία, ἀπό τήν ἄλλη ἀνταλλακτική ἀξία. "Αν δ Μάρξ διαπομπεύει μέ τή γνωστή του δξύτητα τόν ἐνλόγω Βάγκνερ (αὐτόν τόν vir obscurus) στίς Πρόχειρες σημειώσεις τοῦ 1882, είναι γιατί δ Βάγκνερ κάνει πώς πιστεύει ότι, μιά καὶ δ Μάρξ χρησιμοποιεῖ καὶ στίς δυό περιπτώσεις τήν ἴδια λέξη: ἀξία, ή χρηστική ἀξία καὶ ἡ ἀνταλλακτική ἀξία προέρχονται ἀπό τήν (ἐγελιανή) διάσπαση τῆς ἔννοιας «ἀξία». Γεγονός είναι ότι δ Μάρξ δέν είχε προσέξει νά ἀφαιρέσει τή λέξη ἀξία ἀπό τήν ἐκφραση «χρηστική ἀξία», καὶ νά μιλήσει μόνο, δπως θά ἐπρεπε νά τό είχε κάνει, γιά κοινωνική χρησιμότητα τῶν προϊόντων. "Ετοι έξηγειται γιατί δ Μάρξ, στά 1873, στόν Ἐπίλογο τῆς δεύτερης γερμανικής ἔκδοσης τοῦ Κεφαλαίου, ξαναστοχάζεται πάνω στό κείμενό του καὶ δμολογεῖ ότι τόλμησε μάλιστα «στό κεφάλαιο πού ἀναφέρεται στή θεωρία τής ἀξίας» (ἀκριβῶς τό Πρώτο Μέρος), νά «φλερτάρει» (Kokettieren) «μέ τήν ἰδιαίτερη δρολογία τοῦ Χέγκελ». Πρέπει νά βγάλουμε λοιπόν τά συμπεράσματά μας, πράγμα πού σημαίνει ἀκόμα καὶ νά ξαναγραφεῖ τό Πρώτο Μέρος τοῦ Κεφαλαίου, ὕστε νά μήν ἀποτελεῖ πιά καθόλου μιά «δύσβατη ἀρχή», ἀλλά μιά ἀπλή καὶ εύκολη ἀρχή.

"Η ἴδια ἐγελιανή ἐπίδραση φανερώνεται καὶ στήν ἀστόχαστη διατύπωση στό κεφάλαιο 32 τοῦ "Ογδοού Μέρους τοῦ Πρώτου Βιβλίου, δπου δ Μάρξ, μιλώντας γιά τήν «ἀπαλλοτρίωση τῶν ἀπαλλοτριούντων», δηλώνει: «είναι ή ἀρνηση τής ἀρνησης». 'Αστόχαστη, διότι δέν ἔπαψε νά προξενεῖ συμφορές, μολονότι δ

Στάλιν είχε, για λογαριασμό του, δίκαιο νά καταργήσει «τήν δρηση τῆς δρησης» από τους νόμους τῆς διαλεκτικής, αν και είναι άληθεια ότι αυτό έγινε πρός δφελος άλλων σφαλμάτων, άκομα σοβαρότερων.

Τελευταίο ίχνος τῆς έγειλιανής έπιδρασης, έμφανέστατο αυτή τή φορά και έξαιρετικά έπιζημιο (έφόσον δλοι οι θεωρητικοί τῆς «πραγμοποίησης» καί τῆς «άλλοτριώσης» βρήκαν έδω δ, τι τους χρειαζόταν «γιά νά θεμελιώσουν» τίς ιδεαλιστικές τους έρμηνεις τῆς μαρξιστικής σκέψης): ή θεωρία τού «φετιχισμού» («Ο φετιχικός χαρακτήρας τού έμπορεύματος καί τό μυστήριο του», 4ο τμῆμα τού Πρώτου Κεφαλαίου τού Πρώτου Μέρους).

Ο άναγνώστης θά καταλάβει ότι δέ μοι είναι δυνατό νά έπεκταθώ έδω σχετικά μέ τά διάφορα αυτά σημεία, πού θά άπαιτούσαν δλόκληρη άναλυση. Τά έπισημαίνω ώστόσο διότι, μαζί μέ τόν πολύ άμφισβητήσιμο καί (άλιμον!) διάσημο πρόλογο τῆς Συμβολῆς στήν Κριτική τῆς πολιτικής οίκονομίας (1859), δ έγειλιανισμός καί δ έξελικτισμός (δ έξελικτισμός είναι δ έγειλιανισμός τού φτωχοῦ) μέ τούς δροίους είναι φορτισμένα, έκαναν θραύση στήν ίστορια τού έργατικού μαρξιστικού κινήματος. Σημειώνω ότι δ Λένιν δέν ίπεκυψε ούτε μά στιγμή στήν έπιδραση τῶν έγειλιανο-έξελικτικῶν αυτῶν σελίδων, άλλιως δέ θά είχε μπορέσει νά πολεμήσει τήν προδοσία τῆς Β' Διεθνούς, νά ίδρυσει τό Κόμμα τῶν Μπολσεβίκων, νά κατακτήσει, καθοδηγώντας τίς λαϊκές ρωσικές μάζες, τήν κρατική έξουσία γιά νά έγκαθιδρύσει τή δικτατορία τού προλεταρίατου καί νά προχωρήσει στήν άνοικοδόμηση τού σοσιαλισμού.

Σημειώνω έπίσης ότι, γιά κακοτυχία τού διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος καί πάλι, δ Στάλιν χρησιμοποίησε τόν «Πρόλογο» τού 1859 ως κείμενο άναφορᾶς του, δπως μπορεί νά τό διαπιστώσει κανείς από τό κεφάλαιο τῆς Ιστορίας τού κομμουνιστικού (μπολσεβικού) κόμματος πού έχει τόν τίτλο: «Διαλεκτικός ύλισμός καί ίστορικός ύλισμός» (1938), πράγμα πού έξηγει δίχως άμφιβολία πολλά πράγματα αυτοῦ τό δροίο άποκαλείται μ' έναν δρο πού δέν έχει τίποτε τό μαρξιστικό: «περιόδος τῆς προσωπολατρίας». Θά έπανελθουμε σ' αυτό τό θέμα άλλου.

Προσθέτο άκομα μερικά λόγια, γιά νά βοηθήσω τόν άναγνώστη τού Πρώτου Βιβλίου νά άποφύγει μά πολύ σοβαρή παρανόηση, ή δροία δέν έχει καμιά σχέση αύτή τή φορά μέ τίς δυσκολίες πού άνεφερα πιό πάνω, άλλα πού άφορά τήν άναγκαιότητα νά διαβαστεῖ πολύ προσεκτικά τό κείμενο τού Μάρξ.

Η παρανόηση αυτή σχετίζεται μέ τό άντικείμενο πού έξετάζεται από τό Δεύτερο Μέρος τού Πρώτου Βιβλίου (Η μετατροπή τού χρήματος σέ κεφάλαιο). Πράγματι, δ Μάρξ μιλάει σ' αυτό γιά τήν δργανική σύνθεση τού κεφαλαίου, λέγοντας ότι, στήν καπιταλιστική παραγωγή, ίπάρχει γιά κάθε δεδομένο κεφάλαιο ένα τμῆμα (άς πούμε 40%) πού άποτελεί τό πάγιο κεφάλαιο (πρώτη υλη, κτίρια, μηχανές, έργαλεια), κι ένα άλλο τμῆμα (άς πούμε λοιπόν 60%) πού άποτελεί τό μεταβλητό κεφάλαιο (δαπάνη άγορᾶς τῆς έργατικής δύναμης). Τό πάγιο κεφάλαιο δνομάζεται έτσι γιατί μένει σταθερό στή διαδικασία τῆς καπιταλιστικής παραγωγής: δέν παράγει καινούργια άξια, μένει έπομένως πάγιο. Τό μεταβλητό κεφάλαιο δνομάζεται μεταβλητό γιατί παράγει καινούργια άξια, άνωτερη άπό τήν προηγούμενή τῆς άξια, χάρη στήν άπόσπαση τῆς υπεραξίας (πού πραγματοποιείται μέ τή χρησιμοποίηση τῆς έργατικής δύναμης).

Όμως ή τεράστια πλειοψηφία τῶν άναγνωστῶν, στούς δποίους συμπειριλαμβάνονται φυσικά καί οι «οίκονομολόγοι» οι δποίοι είναι, άν μπορώ νά πῶ έτσι, προορισμένοι, έξαιτίας τῆς έπαγγελματικής τους διαστρέβλωσης ώς τεχνικῶν τῆς άστικής οίκονομικής πολιτικής, γι' αυτή τήν «γγάφα», νομίζουν πώς δ Μάρξ κατασκευάζει, ώς πρός τήν δργανική σύνθεση τού κεφαλαίου, μά θεωρία τῆς έπιχειρησης η, γιά νά χρησιμοποιήσουμε μαρξιστικούς δρους, μά θεωρία τῆς μονάδας παραγωγής. Ωστόσο δ Μάρξ λέει πραγματικά τό άντιθετο: μιλάει πάντοτε γιά τή σύνθεση τού συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου, άλλα έν είδει παραδείγματος φαινομενικά συγκεκριμένου δταν δίνει άριθμούς —λόγου χάρη στά έκατο έκατομμύρια, πάγιο κεφάλαιο = σαράντα έκατομμύρια (40%) καί μεταβλητό κεφαλαίο = έξηντα έκατομμύρια (60%). Έπομένως δ Μάρξ δέ μιλάει, μέ τό άριθμητικό αυτό παράδειγμα, γιά τή μια η γιά τήν άλλη έπιχειρηση, άλλα γιά ένα «τμῆμα τού συνολικού κεφαλαίου». Αναλύει τό συλλογισμό του, γιά νά διευκολύνει τόν άναγνώστη καί γιά νά τού «βάλει σέ τάξη τή σκέψη του», μ' ένα «συγκεκριμένο» (έπομένως άριθμητικό) παράδειγμα, άλλα έτούτο τό συγκεκριμένο παράδειγμα τού χρησιμεύει μόνον ως παράδειγμα γιά νά μιλήσει γιά τό συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο.

Από τήν άποψη αυτή, σημειώνω ότι δέν ίπάρχει πουθενά στό Κεφάλαιο μά θεωρία τῆς μονάδας παραγωγής ούτε καμιά θεωρία τῆς μονάδας κατανάλωσης στό καπιταλιστικό σύστημα. Ως πρός αυτά τά δύο σημεία έπομένως ή θεωρία τού Μάρξ μένει νά συμπληρωθεῖ.

Επισημαίνω έπίσης τήν πολιτική σημασία αυτής τῆς συγχυσης, τήν δποία διέλυσε δριστικά δ Λένιν μέ τή θεωρία του τού Ιμπεριαλισμού. Ξέρουμε πώς δ Μάρξ σκόπευε νά μιλήσει στό Κεφάλαιο γιά τήν «παγκόσμια άγορά», δηλαδή γιά τήν έπεκτατική τάση σ' δλόκληρο τόν κόσμο τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων παραγωγής. Αυτή η «τάση» βρήκε τήν δλοκληρωμένη της μορφή στόν Ιμπεριαλισμό. Είναι πολύ σημαντικό νά προσδιορίσουμε τήν άποφασιστική πολιτική σπουδαίοτητα αυτοῦ τού γεγονότος πού δ Μάρξ καί ή Πρώτη Διεθνής είχαν εύθυς έξαρχης έπισημάνει.

Πράγματι, έάν ή καπιταλιστική έκμετάλλευση (έξαρχης τῆς υπεραξίας) ίπάρχει μέσα στίς καπιταλιστικές έπιχειρησείς δπου άπασχολούνται μισθωτοί έργατες (καί οι έργατες δηλαδή γιά τήν έπεκτατική τάση σ' δλόκληρο τόν κόσμο τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων παραγωγής. Αυτή η «τάση» βρήκε τήν δλοκληρωμένη της μορφή στόν Ιμπεριαλισμό. Είναι πολύ σημαντικό νά προσδιορίσουμε τήν άποφασιστική πολιτική σπουδαίοτητα αυτοῦ τού γεγονότος πού δ Μάρξ καί ή Πρώτη Διεθνής είχαν εύθυς έξαρχης έπισημάνει.

Πράγματι, έάν ή καπιταλιστική έκμετάλλευση (έξαρχης τῆς υπεραξίας) ίπάρχει μέσα στίς καπιταλιστικές έπιχειρησείς δπου άπασχολούνται μισθωτοί έργατες (καί οι έργατες δηλαδή γιά τήν έπιχειρησης, μετά στίς σύνθετες μορφές άλλων τομέων (άστική καί υπαίθρια βιοτεχνία: «οίκογενειακές άγροτικές» έκμετάλλευσεις, υπάλληλοι καί δημόσιοι λειτουργοί κ.λ.π.) δχι μόνο σέ μία καπιταλιστική χώρα, άλλα στό σύνολο τῶν καπιταλιστικῶν χωρῶν, καί τέλος σέ δλόκληρο τόν υπόλοιπο (μέσω τῆς άμεσης άποικιας έκμετάλλευσης πού στηρίζεται στήν στρατιωτική κατοχή, δηλαδή τήν άποικιοκρατία καί στή συνέχεια μέσω τῆς έμμεσης, χωρίς στρατιωτική κατοχή νεοαποικιοκρατίας).

Υπάρχει λοιπόν μά πραγματική καπιταλιστική Διεθνής, πού άπό τά τέλη τού 19ου αιώνα έγινε ή Ιμπεριαλιστική Διεθνής, στήν δποία τό έργατικό κίνημα καί οι μεγάλοι ήγέτες του (δ Μάρξ άρχικά, έπειτα δ Λένιν) άπαντησαν μέ μία έργατική Διεθνή (τήν Πρώτη

τη, τή Δεύτερη, τήν Τρίτη Διεθνή). Οι στρατευμένοι έργατες άναγνωρίζουν αύτό τό γεγονός στήν πρακτική τής προλεταριακής Διεθνούς. Συγκεκριμένα αύτό σημαίνει ότι γνωρίζουν πολύ καλά:

1. "Οτι είναι άμεσα έκμεταλλευόμενοι μέσα στήν καπιταλιστική έπιχειρηση (κλάδος παραγωγῆς) όπου έργαζονται.

2. "Οτι δέν μπορούν ν' άγωνίζονται άποκλειστικά στό έπίπεδο τής δικής τους έπιχειρησης, άλλα ότι πρέπει ν' άγωνίζονται στό έπίπεδο τής έθνικής παραγωγῆς (συνδικαλιστικές δμοσπονδίες Μεταλλουργίας, Οίκοδομῶν, Συγκοινωνιῶν κ.λπ.), έπειτα στό έπίπεδο τοῦ έθνικοῦ συνόλου τῶν διαφόρων κλάδων τής παραγωγῆς (γιά παράδειγμα: Γενική Συνομοσπονδία Ἐργατῶν), έπειτα σέ παγκόσμιο έπίπεδο (γιά παράδειγμα: παγκόσμια συνδικαλιστική Ομοσπονδία).

Άυτά σ' δι, τι άφορά στήν οίκονομική πάλη τῶν τάξεων.

Τό ίδιο, φυσικά, προκύπτει, παρά τήν τυπική έξαφάνιση τής Διεθνούς, και σέ δι, τι άφορά τήν πολιτική πάλη τῶν τάξεων.

Άυτός είναι ό λόγος πού πρέπει νά διαβαστεῖ τό Πρώτο Βιβλίο τοῦ Κεφαλαίου στό φῶς όχι μόνο τοῦ Μανιφέστου («Προλετάριοι όλων τῶν χωρῶν, ένωθεῖτε!»), άλλα έπισης στό φῶς τῶν καταστατικῶν τής Πρώτης Διεθνούς, τής Δευτέρας και τής Τρίτης, και, έννοεῖται, στό φῶς τής λενινιστικής θεωρίας τοῦ ιμπριαλισμοῦ.

Τά προηγούμενα καθόλου δέν σημαίνουν ότι βγανούμενα άπό τό Πρώτο Βιβλίο τοῦ Κεφαλαίου, γιά «νά κάνουμε πολιτική», μ' άφορμή ένα έργο πού φαίνεται νά διαπραγματεύεται μόνο τήν «πολιτική οίκονομία».

Σημαίνουν άντιθετα, ότι παίρνουμε στά σοβαρά τό γεγονός ότι ό Μάρξ, χάρη σέ μιά έκπληκτική άνακάλυψη, άνοιξε στήν έπιστημονική γνώση και τήν συνειδητή πρακτική τῶν άνθρωπων μιά νέα ήπειρο, τήν "Η-πειρο - Ιστορία, και, ότι, δπως κάθε άνακάλυψη νέας έπιστημης, και τούτη ή άνακάλυψη προεκτάθηκε μέσα στήν ιστορία τής έπιστημης και μέσα στήν πολιτική πρακτική τῶν άνθρωπων πού άναγνωρίστηκαν μέσα σ' αύτήν. Έάν ό Μάρξ δέν μπόρεσε νά γράψει τό τμῆμα τοῦ Κεφαλαίου πού σχεδίαζε μέ τόν τίτλο «Παγκόσμια Ἀγορά», ώς θεμελίωση τοῦ προλεταρικοῦ διεθνούς, σ' άντιπαράθεση μέ τήν καπιταλιστική και ἐν συνεχεία ιμπριαλιστική Διεθνή, ή Πρώτη Διεθνής, πού ίδρυσε τό 1864, έχει ηδη, τρία χρόνια πρίν τή δημοσίευση τοῦ Πρώτου Βιβλίου τοῦ Κεφαλαίου, ἀρχίσει νά γράφει έμπρακτως αύτό τό ίδιο κεφάλαιο, τό δοτοί στή συνέχεια ξεγραψε δ Λένιν, όχι μόνο μέ τό βιβλίο του Ίμπριαλισμός, άνωτερο στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ, άλλα και μέ τήν ίδρυση τής Τρίτης Διεθνούς (1919).

"Όλα αύτά, έννοεῖται, είναι ἀν δχι άκατανότα, τό λιγότερο πολύ δυσνότα δταν κανείς είναι «οίκονομόλογος» ή έστω «ιστορικός», και πολύ περισσότερο δταν είναι ένας «άπλος» ίδεολόγος τής άστικής τάξης. "Όλα αύτά, άντιθετα, είναι πολύ εύκολα νά κατανοηθούν δταν είναι κανείς προλετάριος, δηλαδή μισθωτός έργατης «άπασχολημένος» στήν καπιταλιστική παραγωγή (άστική ή άγροτική).

Γιατί αύτή ή δυσκολία; Γιατί αύτή ή σχετική εύκολια; Νομίζω ότι έχω δώσει μιάν άπαντηση στό έρωτημα άκολουθώντας τά ίδια τά κείμενα τοῦ Μάρξ και τίς

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Προτείνουμε τήν έξης διάχριση:

A. Κείμενα πού προηγούνται χρονολογικά άπό τό Πρώτο Βιβλίο τοῦ Κεφαλαίου και τά όποια μπορούν νά χρησιμεύσουν τόσο γιά τήν κατανόηση τῶν έρευνῶν τοῦ Μάρξ πού άδηγησαν στό Κεφάλαιο όσο και γιά τήν κατανόηση τοῦ ίδιου τοῦ Κεφαλαίου.

1. *Tό Μανιφέστο* (1847).

2. *Η Άθλιότητα τής Φιλοσοφίας* (1848): κριτική στόν Προυντόν.

3. *Μισθωτή έργασία και Κεφάλαιο* (1848): διάλεξη σέ ένα κοινό έργατῶν πάνω στίς έννοιες - κλειδιά τής θεωρίας τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς.

Μετά τό 1850, τήν έπόμενη τής συντριβῆς τῶν έργατικῶν έξεγέρσεων σ' άλλοκληρη τήν Εύρωπη, ό Μάρξ, έχοντας καταφύγει στό Λονδίνο, άποφασίζει νά «ξαναξεινήσει άπ' τήν άρχη» τή μελέτη τῆς πολιτικής οίκονομίας γιά τήν όποια ή γνώση του ήταν μέχρι τότε έμμεση και έπιφανειακή. Δουλειά σχληρή στίς βιβλιοθήκες, πάνω στά γραπτά τῶν οίκονομολόγων, στίς άναφορές τῶν έπιθεωρητῶν έργασίας, και σ' διάλογο τό ίπάρχουν ύλικο (βλέπε τά γράμματα πού έγραφε αύτήν τήν έποχή, συγχειριμένα στόν τόμο (*Lettres sur le Capital*).

4. *Τά Grundrisse*, προταρασκευαστικά χειρόγραφα στή Συμβολή στήν Κριτική τής Πολιτικής Οίκονομίας πού έκδιδεται τό 1859. "Ενα μέρος μόνο αυτῶν τῶν χειμένων πέρασε στή Συμβολή. Ή άξιοσημείωτη «Εἰσαγωγή» στή *Συμβολή* είχε μεινει άδημοσιευτη. Σέ πολλά χωρία τῶν *Grundrisse* (ύπό έκδοση άπό τή έκδ. *Anthropos* μέ τόν άτυχο τίτλο Θεμέλια τής κριτικής τής Πολιτικής Οίκονομίας), μπορούμε νά σημειώσουμε μιά ίσχυρή έγε-

λιανή έπιδραση συνδυασμένη μέ διμές άπό τόν φουερμπαχιανό ούμανισμό. Μαζί μέ τή Γερμανική ίδεολογία, τά *Grundrisse* θά έφοδιάσουν δλα τά άμφιλεγόμενα άποσπάσματα πού έχουν άνάγκη οι ίδεαλιστικές έρμηνειες τής μαρξιστικής θεωρίας: μπορούμε νά τό προβλέφουμε χωρίς κανένα κίνδυνο λάθους.

5. *Η Συμβολή στήν Κριτική τής Πολιτικής Οίκονομίας* (1859) τής άποιας τό ούστιαδες (θεωρία τοῦ χρήματος) καταχωρήθηκε στό I τμῆμα τοῦ A' Βιβλίου τοῦ Κεφαλαίου: ο φημισμένος πρόλογος είναι, δυστυχώς, βαθιά σημαδεμένος άπό μιά έξειλικτική έγελιανή σύλληφη πού θά έξαφανισθεῖ κατά 99% στό Κεφάλαιο, και άλοσχερώς στά τελευταία έργα τοῦ Μάρξ.

6. *Μισθός*. Τιμή και Κέρδος (1865). Διαλέξεις τοῦ Μάρξ σέ έργατικό κοινό, Κείμενο πολύ σημαντικό, άπου οι έννοιες τοῦ Κεφαλαίου έχουν ηδη ξεκαθαρισθεῖ.

7. *Η Άλληλογραφία* γιά τό Κεφάλαιο, ή πρίν άπό τό 1867. Στήν άλληλογραφία άυτή ή μπορούμε νά δοῦμε ότι ό Μάρξ ένημερώνεται άπό τό φίλο του και έξαιρετο «καπιταλιστή» "Ενγκελς γιά τή διαδικασία τής έργασίας, τά έργαλεῖα τής έργασίας (μηχανές), γιά τήν άργανική σύνθετη τοῦ κεφαλαίου σέ μιά έπιχειρηση, γιά τήν κύκληση τῶν διαφόρων τημημάτων τοῦ κεφαλαίου κ.λπ. Βλέπουμε στήν *Αλληλογραφία* τόν Μάρξ νά ύποβάλει στόν "Εγκελς τίς ύποθέσεις του, τά άποτελέσματά του, νά τοῦ θέτει έρωτήματα και νά ύπολογίζει στίς άπαντήσεις του.

B. Κείμενα μετά τό Κεφάλαιο

1. *Τό δεύτερο μέρος τοῦ Αντι-Ντύρενγκ τοῦ "Εγκελς* (1877).

διευκρινίσεις πού δίνει δέ Λένιν, δταν στούς πρώτους τόμους τῶν Ἀπάντων του, σχολιάζει τὸ Κεφάλαιο τοῦ Μάρξ. Διότι οἱ ἀστοὶ ἡ μικροαστοὶ διανοούμενοι ἔχουν ἔνα ἀστικό (ἡ μικροαστικό) «ταξικό ἔνστικτο» ἐνώ οἱ προλεταριοὶ ἔχουν ἔνα προλεταριακό ταξικό ἔνστικτο. Οἱ πρῶτοι, τυφλωμένοι ἀπό τὴν ἀστική ἰδεολογία, πού κάνει τὰ πάντα γιά ν' ἀποκρύψει τὴν ταξική ἐκμετάλλευση, δέν μποροῦν νά δοῦν τὴν καπιταλιστική ἐκμετάλλευση. Οἱ δεύτεροι, ἀντίθετα, παρά τὴν ἀστική καὶ μικροαστική ἰδεολογία πού βαραίνει τρομακτικά πάνω τους, δέν μποροῦν νά μήν δοῦν τὴν ἐκμετάλλευση, ἀφοῦ συνιστᾶ τὴν καθημερινή τους ζωή.

Γιά νά κατανοήσουμε τὸ Κεφάλαιο, ἄρα καὶ τὸ Πρώτο Βιβλίο του, πρέπει νά σταθοῦμε στὶς ταξικές θέσεις τοῦ προλεταριάτου, δηλαδή νά τοποθετηθοῦμε ἀπό τὴ πλευρά ἐκείνης τῆς ὀπτικῆς γωνίας πού καθιστᾶ ὁρατή τὴν πραγματικότητα τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς μισθωτῆς ἐργατικῆς δύναμης, πραγματικότητα πού συγκροτεῖ ὀλόκληρο τὸ καπιταλιστικό σύστημα.

Κάτι τέτοιο γιά τούς ἐργάτες, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, καὶ μέ τὴν προϋπόθεστὴ δτι ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς ἀστικῆς καὶ μικροαστικῆς ἰδεολογίας πού βαραίνει ἐπάνω τους, είναι σχετικά εὐκολό. Καθώς ἔχουν «έκ φύσεως» ἔνα «ταξικό ἔνστικτο» διαμορφωμένο στὸ σκληρό σχολείο τῆς καθημερινῆς ἐκμετάλλευσης, τοὺς ἀρκεῖ μιά συμπληρωματική ἐκπαίδευση, πολιτική καὶ θεωρητική, γιά νά καταλάβουν ἀντικειμενικά ὅσα αἰσθάνονται ὑποκειμενικά, διαισθητικά. Τὸ Κεφάλαιο τούς δίνει αὐτό τὸ συμπλήρωμα θεωρητικῆς μόρφωσης, μὲ τὴ μορφὴ ἐξηγήσεων καὶ ἀντικειμενικῶν ἀποδείξεων πράγμα πού τούς βοηθάει νά περάσουν ἀπό

τὸ ἔνστικτο τῆς προλεταριακῆς τάξης σέ μιά (ἀντικειμενική) θέση τῆς προλεταριακῆς τάξης.

Ομως, αὐτά είναι ἔξαιρετικά δύσκολα γιά τούς εἰδικούς καὶ ἄλλους «διανοούμενους», ἀστούς καὶ μικροαστούς (συμπεριλαμβανομένων τῶν φοιτητῶν). Διότι δέν ἀρκεῖ μιά ἀπλὴ καλλιέργεια τῆς συνείδησής τους, οὔτε καὶ μιά ἀπλὴ ἀνάγνωση τοῦ Κεφαλαίου. Αὐτοὶ πρέπει νά πραγματοποιήσουν μιά ἀληθινή ρήξη, μιά ἀληθινή ἐπανάσταση στὴν συνείδησή τους γιά νά περάσουν ἀπό τὸ ταξικό τους ἔνστικτο, ἀναγκαστικά ἀστικό ἡ μικροαστικό, σέ προλεταριακές ταξικές θέσεις.

Κάτι τέτοιο είναι ἔξαιρετικά δύσκολο, δμως δέν είναι ἀπόλυτα ἀδύνατο. Ἀπόδειξη: ὁ ίδιος ὁ Μάρξ, πού ἦταν γυιός μιᾶς καλῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς οἰκογένειας (πατέρας δικηγόρος), καὶ δὲ «Ἐνγκελς, τῆς ψυχῆς καπιταλιστικῆς μπουρουάζιας, καὶ, ἐπὶ εἴκοσι χρόνια, ὁ ίδιος καπιταλιστής στὸ Μάντσεστερ». Ολη ἡ πνευματικὴ ιστορία τοῦ Μάρξ πυρεῖ καὶ πρέπει νά κατανοθεῖ ὡς ἔξη: ὡς μιά μακρά, δύσκολη καὶ ὀδυνηρή ρήξη, γιά νά περάσει ἀπό τὸ μικροαστικό ταξικό του ἔνστικτο σέ θέσεις τῆς προλεταριακῆς τάξης, γιά τὸν προσδιορισμό τῶν δποιων ἡ συμβολή του ὑπῆρξε ἀποφασιστική στὸ Κεφάλαιο.

Πρόκειται γιά ἔνα παράδειγμα πού μπορεῖ καὶ πρέπει νά τὸ συλλογιστοῦμε, σκεπτόμενοι κι ἄλλα ἐπιφανῆ παραδείγματα: στὴν πρώτη γραμμή ἐκεῖνο τοῦ Λένιν, γιό ἐνός φωτισμένου μικροαστοῦ (προοδευτικοῦ δασκάλου), πού ἔγινε ὁ ἡγέτης τῆς Ὁκτωβριανῆς ἐπανάστασης καὶ τοῦ παγκόσμιου προλεταριάτου στὸ στάδιο τοῦ ἴμπεριαλισμοῦ, στὸ ἀνότατο, δηλαδή τό ἐσχατο, στάδιο τοῦ καπιταλισμοῦ.

Μετάφραση: Μιράντα Μουλλά

2. Ἡ Κριτική τοῦ Προγράμματος τῆς Γκότα τοῦ Μάρξ (1875). Ἀπλές σημειώσεις πάνω στὸ σχέδιο τοῦ Προγράμματος ("Randglossen") μέ βάση τὸ ὅποιο τὸ «Ἐργατικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα» (μαρξιστικό) καὶ Γενική Όμοσπονδία τῶν Γερμανῶν Ἐργατῶν (Λασαλική) συνομολόγησαν τὴν ὄργανική τους ενότητα στὸ πλαίσιο τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος. Τὸ τελικὸ πρόγραμμα δέν πῆρε καθόλου ὑπόφη του τίς παρατηρήσεις αὐτές ἔτσι πού ὁ Μάρξ καὶ δὲ «Ἐνγκελς σχέφτονταν νά καταγγείλουν δημόσια τὴ νέα ὁργάνωση, ἀλλά παραιτήθηκαν γιατί ἡ ἀστική τάξη «βλέπει τὸ Πρόγραμμα σάν κι αὐτό πού δέν είναι». Οἱ ἀπλές σημειώσεις τοῦ Μάρξ είναι ἀνεκτίμητες. Μιλᾶ γιά τὶς αρχές πού πρέπει νά διέπουν κάθε πολιτική ἐνότητας, γιά τὴν ἐπανάσταση καὶ τὸ σοσιαλισμό. Βρίσκουμε ἀκόμη ἐκεῖ στοιχεῖα χρήσιμα γιά τὴ θεμελίωση μιᾶς θεωρίας τοῦ Δικαίου: τὸ Δίκαιο είναι πάντα ἀστικό. Δέν είναι ἡ «συλλογική ἰδιοκτησία» (νομική ἔννοια) τῶν «μέσων παραγωγῆς ἀλλά ἡ «συλλογική ἰδιοποίηση» πού προσδιορίζει τὸν σοσιαλιστικό τρόπο παραγωγῆς. Θέση θεμελιώδης: δέν πρέπει νά συγχέουμε τὶς νομικές σχέσεις μὲ τὶς σχέσεις παραγωγῆς.

3. Πρόχειρες σημειώσεις στὸ Βάγκνερ, τοῦ Μάρξ (1882). Τελευταίο κείμενο τοῦ Μάρξ. Καμιά ἀπολύτως σκιά ἐγείλισης ἡ φούρμπαχο-ἀνθρωπιστικῆς ἐπιρροῆς.

4. Οἱ «Πρόλογοι», ἀρθρα τοῦ «Ἐνγκελς δημοσιεύμένα μέ τὸν τίτλο Μελέτες πάνω στὸ Κεφάλαιο. Αναλύσεις πρώτης τάξεως, διαυγέστατες, ἀλλά προσβεβλημένες, ὥπως σημειώνει μερικές φορές μέ τὸν «Ἐνγκελς παρά τὴ θεωρητική του μεγαλοφυΐα, ἀπό μερικά ἐλαττώματα (π.χ. ἡ θέση ὅτι ὁ «νόμος τῆς ἀξίας» ἔταψε νά δεστόζει μετά τὸν 15ο αἰώνα.

5. Τί είναι οἱ «Φίλοι τοῦ Λαοῦ», τοῦ Λένιν. Κριτική τῆς ἀστικο-ούμανιστικῆς ἰδεολογίας τῶν λαϊκιστῶν. «Ἐκθεση τῶν ἐπιστημολογικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναχάλυψης τοῦ Μάρξ. Κατηγορητική ἀπόφανση ὅτι ἡ διαλεκτική τοῦ Μάρξ δέν ἔχει τίποτε νά κάνει μέ τὴ διαλεκτική τοῦ Χέγκελ.

6. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στὴ Ρωσία, τοῦ Λένιν (1899, ἡταν τότε 29 χρονῶν). Τὸ μοναδικό ἔργο ἐπιστημονικῆς κοινωνιολογίας στὸν κόσμο, πού ὅλοι οἱ κοινωνιολόγοι θά «πρέπει νά μελετήσουν προσεκτικά». Εφαρμογή τῆς θεωρίας τοῦ φεουδαρχικοῦ καὶ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς στὸν ρωσικὸν κοινωνικὸν σχηματισμό τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰ., ὅπου οἱ καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς διεσδύουν στὴν ρωσικὴ ὑπαιθρῷ καὶ ὑποσκελίζουν τὶς φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγῆς.

7. Μαρξισμός καὶ ἀναθεωρητισμός (Λένιν, 1908).
8. Οἱ τρεῖς πηγές τοῦ μαρξισμοῦ (Λένιν, 1913).
9. Ο ἱστορικὸς προσδιορισμός τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ (Λένιν 1913).

10. Ο ἴμπεριαλισμός... (Λένιν, 1916).
11. Κράτος κι ἐπανάσταση (Λένιν, 1917).

Σταματῶ ἐδῶ αὐτή τὴ μικρή κριτική βιβλιογραφία. «Τύπαρχει σημαντικός ἀριθμός δοκιμῶν, κριτικῶν γενικῶν ἡ πολὺ κριτικῶν, πού ἔχουν ἀφιερωθεῖ στὴν «έρμηνεια» τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ καὶ πορίως τοῦ Κεφαλαίου. Καμιά ἰδιαίτερη εύαισθηση: τό πρώτο τμῆμα τοῦ Πρώτου Βιβλίου, πάνω ἀπ' ὅλα οἱ θεωρίες τῆς «ἐργασιακῆς ἀξίας», τῆς «ὑπεραξίας», τοῦ «νόμου τῆς ἀξίας».

Α.Α.